

336
576

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"**

ПЕРЕОБЛІК 2008

Handwritten signature

В.П. Божко

ВСТУП ДО ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ "ФІНАНСИ"

Друге видання, перероблене та доповнене

**Рекомендовано Міністерством освіти
і науки України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів**

**АБОНЕМЕНТ
НАУКОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

49956M

**НАУКОВО-ТЕХНІЧНА
БІБЛІОТЕКА**
Національного аерокосмічного
університету ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Харків "ХАІ" 2001

ББК 49(2) 26 (076)

Вступ до фаху за спеціальністю "Фінанси" / В.П. Божко. - Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-е вид., перероблене та доповнене. - Харків: Нац. аерокосмічний ун - т "Харк. авіац. ін-т", 2001. - 78 с.

ISBN 966-662-00-6

Посібник вміщує відомості про майбутню професійну діяльність випускників вищих навчальних закладів зі спеціальності "Фінанси" та інших споріднених спеціальностей напрямку підготовки 0501 "Економіка і підприємництво". При цьому відображено особливості професійних задач і посадових обов'язків економістів з фінансової роботи, економістів з бухгалтерського обліку й аналізу господарської діяльності, з договірних і претензійних робіт і т. ін. Показано типову модель господарювання та фінансової діяльності підприємства.

Викладено первинні дані з основ фінансового менеджменту, наведено типові задачі, а також перелік тем контрольних робіт і методичні рекомендації до їх виконання. Вміщено словник фінансово-економічних термінів.

Для студентів денної та заочної форм навчання за спеціальністю "Фінанси". Може використовуватися студентами інших спеціальностей економічного профілю.

Іл. 7, Табл. 5. Бібліогр.: 10 назв.

Рецензенти: д-р економ. наук, проф. Г.В. Задорожний,
проф. В.І. Успенко

ISBN 966-662-00-6

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
(лист № 2/1608 від 12 жовтня 2000 року).

© Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут", 2001 р.

1. Основні напрямки реформування освіти в Україні

В основу реформування освіти покладено державну національну програму "Освіта" (Україна XXI століття), а також прийнятий Верховною Радою Закон "Про освіту".

Система освіти, яка діяла в Україні до початку 90-х років, мала суттєві недоліки:

- невідповідність освіти запитам особистості, суспільним інтересам і світовим досягненням;
- знецінювання соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності;
- деформування цілей і функцій освіти;
- бюрократизація всіх ланок системи освіти, жорстка централізація управління і т. ін.

Серед основних напрямків, покладених в основу реформування освіти, слід відмітити такі [1]:

1. Подолання девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відриву освіти від національних джерел.
2. Забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, впровадження нових педагогічних технологій та науково-методичних досягнень.
3. Відхід від основ авторитарної педагогіки, яка призводить до нівелювання природних здібностей та можливостей, інтересів усіх учасників освітнього процесу.
4. Підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення професійного та загальнокультурного рівнів.
5. Формування нових економічних засад системи освіти, створення відповідної матеріально-технічної бази.
6. Реорганізація діючих і створення навчально-виховних закладів нового типу, регіональних центрів. Розробка ефективних педагогічних інновацій та освітніх моделей.
7. Радикальна перебудова управління освітою шляхом її демократизації, децентралізації, розробки регіональних систем управління навчально-виховними закладами.
8. Органічний зв'язок освіти і науки, активне використання потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій.
9. Створення нової правової та нормативної бази освіти.

На цей час реформування всіх ланок освіти набуло широких масштабів. Відповідно до Закону "Про освіту" завершуються розробки освітньо-

кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм багатоступеневої безперервної підготовки фахівців.

Значно розширено мережу освітніх закладів, які дають випускникові повну середню та професійну освіту. Сюди тепер відносяться не тільки загальноосвітні школи, але й ліцеї, гімназії, професійно-технічні училища та інші навчально-виховні структури, які повніше ураховують освітні потреби суспільства і окремих громадян.

Коледжам та іншим середнім спеціальним закладам надано статус вищих навчальних закладів I - II рівня, і вони готують молодших спеціалістів. Деяким із цих закладів Державна акредитаційна комісія Міністерства освіти і науки України надає право підготовки фахівців освітньо-професійного рівня "бакалавр", тобто осіб з базовою вищою освітою.

До навчальних закладів III - IV рівнів відносяться державні та недержавні вищі навчальні заклади, які готують фахівців освітньо-професійного рівня "спеціаліст" (ВНЗ III рівня) та "спеціаліст" і "магістр" (ВНЗ IV рівня). Одержання диплома спеціаліста не тільки підтверджує набуття повної вищої освіти, але й дозволяє вступати до аспірантури. Ступінь магістра поряд з усіма правами спеціаліста дає пріоритет при заміщенні певних викладацьких посад у ВНЗ та у науково-дослідних і творчих установах.

Таким чином, вища освіта стає більш динамічною і дозволяє молодим громадянам, виходячи з конкретних умов, набувати знань відповідного рівня, тобто в фаховій схемі: молодший спеціаліст - бакалавр - спеціаліст (магістр). Випускник кожного рівня може займатися відповідною професійною діяльністю, або продовжувати навчання, або працювати і вчитись. Останнє стало більш досяжним шляхом значного розширення заочної, дистанційної та кореспондентської форм навчання.

2. Особливості освітньо - кваліфікаційних рівнів напрямку підготовки 0501 "Економіка і підприємництво"

Цей напрямок охоплює спеціальності, подані в табл. 2.1[2].

Таблиця 2.1

Перелік спеціальностей напрямку 0501

№ п/п	Спеціальність	Освітньо-кваліфікаційний рівень і шифр			
		Молодший спеціаліст	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
1	Економічна теорія	підготовка не ведеться	6.050 100	7.050 101	8.050 101

Закінчення табл. 2.1

№ п/п	Спеціальність	Освітньо-кваліфікаційний рівень і шифр			
		Молодший спеціаліст	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
2	Економічна кібернетика	підготовка не ведеться	6.050 100	7.050 102	8.050 102
3	Міжнародна економіка	підготовка не ведеться	6.050 100	7.050 103	8.050 103
4	Фінанси	5.050 104	6.050 100	7.050 104	8.050 104
5	Банківська справа	5.050 105	6.050 100	7.050 105	8.050 105
6	Облік і аудит	підготовка не ведеться	6.050 100	7.050 106	8.050 106
7	Економіка підприємства	5.050 107	6.050 100	7.050 107	8.050 107
8	Маркетинг	підготовка не ведеться	6.050 100	7.050 108	8.050 108
9	Управління трудовими ресурсами	підготовка не ведеться	6.050 100	7.050 109	8.050 109
10	Економічна статистика	5.050 110	6.050 100	7.050 110	8.050 110
11	Бухгалтерський облік	5.050 111	підготовка не ведеться	підготовка не ведеться	підготовка не ведеться
12	Біржова діяльність	5.050 112	підготовка не ведеться	підготовка не ведеться	підготовка не ведеться

Бакалавр – це особа, яка має базову вищу освіту. Осіб, які закінчили вищі навчальні заклади з освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” і “магістр”, а також таких, що мають учений ступінь кандидата і доктора наук та вчене звання старшого наукового співробітника, доцента і професора, відносять до професіоналів.

Відповідно до класифікатора професій (ДК 003) випускники ВНЗ можуть працювати на певних первинних посадах (табл. 2.2) [3].

Таблиця 2.2
Первинні посади спеціаліста напрямку 0501

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники
Економіст 2441.2	Економіст
	Економіст з бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності
	Економіст з договірних і претензійних робіт
	Економіст з матеріально-технічного забезпечення
	Економіст з планування
	Економіст з фінансової роботи
	Економіст обчислювального центру
	Економічний радник
	Консультант з економіки
	Оглядач з економічних питань

Посадові обов'язки та професійні задачі на прикладі більш вірогідних первинних посад спеціаліста з фінансів перелічені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3
Посадові обов'язки економіста за спеціальністю "Фінанси"

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Професійні задачі
Економіст 2441.2 (25355)	Економіст з бухгалтерського обліку й аналізу господарської діяльності	1. На основі даних бухгалтерського обліку і звітності проводить комплексний аналіз господарсько-фінансової діяльності підприємства. 2. Підготує пропозиції щодо усунення недоліків у фінансовій сфері та підвищення ефективності виробництва.	1. Знання постанов, розпоряджень і нормативних актів керівних органів, а також методичних, нормативних та інших керівних матеріалів з організації аналізу господарської діяльності та бухгалтерського обліку.

Продовження табл. 2.3

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Професійні задачі
		<p>3. Проводить роботу щодо удосконалення організації прогресивних форм і методів бухгалтерського обліку, первинної облікової документації.</p> <p>4. Вживає необхідних заходів і бере участь у використанні сучасних засобів автоматизації обліково-обчислювальних робіт.</p> <p>5. Здійснює облік одержуваних грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, основних засобів виробництва, витрат виробництва й обігу, виконання кошторису витрат, реалізації продукції, результатів господарської діяльності.</p> <p>6. Складає звітні калькуляції собівартості готової продукції, здійснює контроль за економним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.</p>	<p>2. Знання порядку документального оформлення і відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку господарських засобів та джерел їх формування, порядку відвантаження і реалізації готової продукції.</p> <p>3. Знання методів калькулювання собівартості продукції, способів економічного аналізу господарської діяльності підприємства.</p> <p>4. Знання основ економіки й організації виробництва та обліку, порядку здійснення контролю за використанням ресурсів.</p>

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Професійні задачі
2441.2 (25359)	Економіст з договірних і претензійних робіт	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовляє тексти договорів із замовниками продукції та постачальниками комплектуючих виробів, сировини і матеріалів. 2. Аналізує стан виконання договорів. Проводить своєчасне листування та встановлює зв'язок із замовниками та постачальниками. 3. Здійснює контроль за додержанням строків виконання договірних зобов'язань технічними та іншими підрозділами підприємства. 4. Оформлює позови до органів арбітражу у випадках порушень договірних зобов'язань, відказу від акцептів платежів та інших порушень. 5. Разом з юридичним відділом оформлює позови до суду з метою відшкодування втрат підприємства. 6. Контролює надходження грошових коштів за постановою судів, а також штрафних санкцій та інших претензійних рішень. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання постанов, наказів, розпоряджень керівних органів, методичних матеріалів і нормативних документів з договірних правовідносин. 2. Знання торговельно-господарського законодавства. 3. Знання податкової системи та нормативних актів з оподаткування, митних правил, страхової справи і т. ін. 4. Знання основ автоматизації та ведення документації, основ програмування і роботи на сучасній комп'ютерній техніці.

Продовження табл. 2.3

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Професійні задачі
2441.2 (25377)	Економіст з фінансової роботи	<p>1. Розробляє, спираючись на основні техніко-економічні показники, перспективні та поточні плани фінансової діяльності підприємства як розділи загального бізнес-плану.</p> <p>2. Визначає розміри прибутків і витрат, надходжень і відрахувань коштів, кредитні взаємовідносини, складає баланси прибутків і кредитні замовлення.</p> <p>3. Розробляє прогноз фінансового стану підприємства на довгостроковий період і стратегію фінансування з урахуванням джерел і форм грошових потоків.</p> <p>4. Бере участь у підготовці планів виробництва та реалізації продукції, виконуючи необхідні розрахунки до них.</p> <p>5. Бере участь у розробці нормативів обігових коштів з видів матеріалів та інших товарно-матеріальних цінностей у вартісному виразі і доводить затверджені показники до підрозділів підприємства.</p>	<p>1. Знання постанов, розпоряджень, наказів керівних органів, методичних, нормативних та інших керівних документів з організації фінансової роботи на підприємстві.</p> <p>2. Знання економіки, організації й управління підприємством.</p> <p>3. Знання порядку складання та розрахунків фінансових і касових планів, кредитних замовлень і кошторисів.</p> <p>4. Знання методів нормування обігових коштів і розрахунку їх вартості.</p>

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Професійні задачі
		<p>6. Підготовляє банківські документи на всі види платежів за зобов'язаннями підприємства (до держбюджету, банків та інших кредиторів).</p> <p>7. Веде листування щодо рекламацийних рахунків постачальників і рахунків, не сплачених у встановлені строки.</p> <p>8. Здійснює контроль за виконанням фінансових показників підрозділами підприємства, додержанням касової дисципліни, забезпечує додержання режиму економії.</p> <p>9. Аналізує виконання кошторисів, оперативну фінансову та бухгалтерську інформацію.</p>	<p>5. Знання правил фінансування з державного бюджету й інших джерел.</p> <p>6. Знання порядку створення грошових фондів підприємства.</p> <p>7. Знання системи рахунків бухгалтерського обліку, порядку і форм фінансових розрахунків.</p> <p>8. Знання встановленої звітності про фінансову діяльність підприємства.</p> <p>9. Знання основ трудового й торговельного законодавства.</p> <p>10. Знання основ алгоритмізації та програмування завдань з вирішення фінансових питань.</p> <p>11. Знання правил і норм охорони праці, техніки безпеки та протипожежного захисту при роботі на обчислювальних комплексах.</p>

Прогностичні соціально - професійні та професійні задачі

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Професійні задачі
2441.2	Начальник (заступник начальника) планово-фінансового відділу підприємства	Складання плану роботи відділу на рік і розробка організаційно-технічних заходів щодо його виконання. Організація планування, контроль, аналіз і регулювання діяльності підпорядкованої дільниці. Підтримання високої трудової дисципліни в колективі підпорядкованої дільниці.	1. Проведення розрахунків та оцінок фінансового планування на підприємстві. Забезпечення виконання фінансових показників діяльності підприємства. Вміння аналізувати літературу, проводити дослідження, писати звіти, наукові статті.

3. Типова організаційна структура промислового підприємства

Продукція промислових підприємств (літаки, вертольоти, авіадвигуни, засоби керування і т. ін.) створюється в результаті виробничого процесу або виробничо-експлуатаційного циклу, що, як правило, складається з трьох фаз. Це - закупівля сировини і матеріалів; перетворення їх у готову продукцію; продаж продукції замовникам або на ринку з метою одержання коштів для поновлення виробничо-експлуатаційного циклу.

Виробничий процес підприємства схематично зображено на рис. 3.1.

Як випливає з цього рисунка, діяльність промислового підприємства можна умовно поділити на чотири блоки: постачальна (1), виробнича (2), збутова (3) та фінансова (4). Основою виробничої діяльності є технологічні процеси, адже поряд із купівлею сировини на їхнє функціонування підприємство витрачає найбільшу частину зароблених коштів (витрати на заробітну плату, технологічну енергію, амортизаційні відрахування і т. ін.).

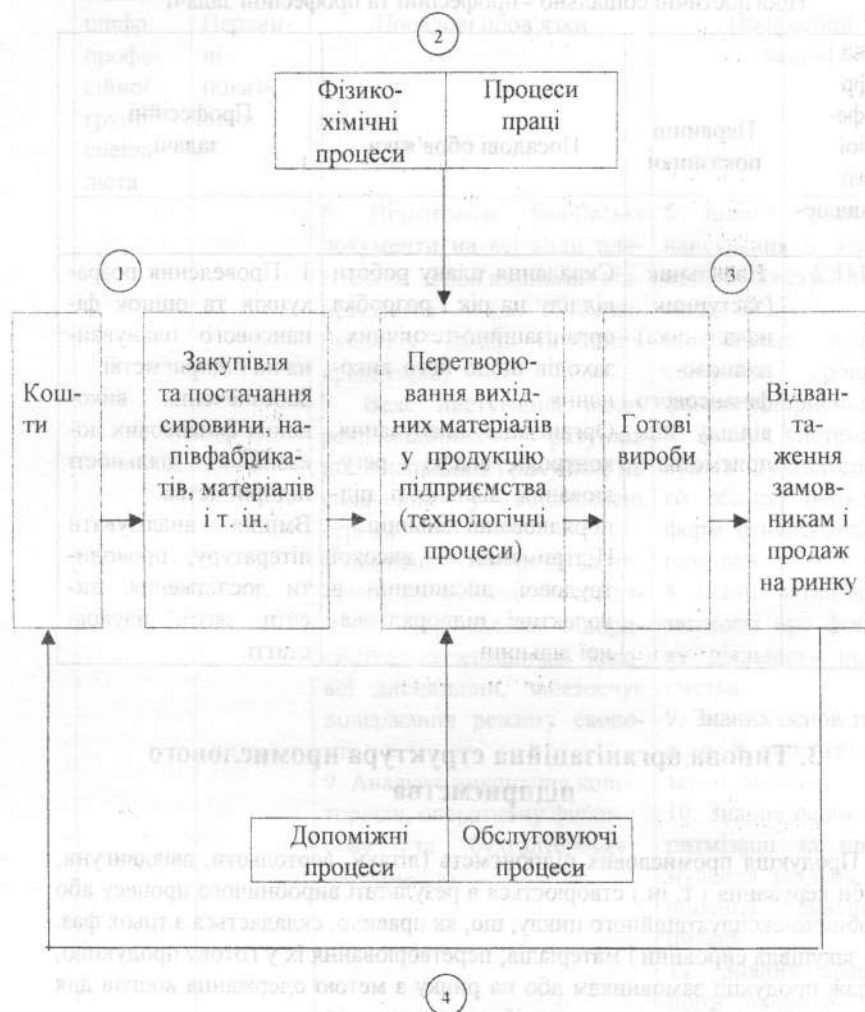

Рис. 3.1. Схема виробничого процесу (експлуатаційного циклу)

Для кожного блоку виробничого процесу на підприємстві створюють відповідні ланки керування, які в сукупності складають загальну організаційну структуру управління підприємством (об'єднанням) (рис. 3.2).

У прямокутниках, затінених на рис. 3.2, перераховані ті підрозділи, в яких найбільш вірогідно працюватимуть випускники зі спеціальності "Фінанси", а також з інших спеціальностей напрямку 0501 "Економіка та підприємництво", хоча не виключено можливість займати відповідні посади економічного напрямку у відділах і цехах (економіст з обґрунтування конструкторсько-технологічних рішень, економіст цеху, економіст-нормувальник цехового бюро праці та заробітної плати і т. ін.).

Таким чином, наведена схема дозволяє визначити роль і місце фінансових підрозділів у структурі управління підприємством.

4. Типова модель господарського механізму підприємства

Різні сторони діяльності підприємства (виробнича, збутово-постачальна, фінансова) одержують кінцеву грошову оцінку в системі показників фінансових результатів. Ці показники характеризують абсолютну ефективність господарювання підприємств, серед яких найважливішим є показник прибутку, що в умовах ринкової економіки складає основу економічного розвитку підприємства.

Зростання прибутку є основою для самофінансування, розширення виробництва, вирішення соціальних проблем. Показники прибутку характеризують сутність ділової активності та фінансової стійкості підприємства.

Розглянемо модель господарювання в умовах ринкової економіки, в основі якої лежить оподаткування прибутку [4, рис. 4.1].

Як впливає зі схеми (рис. 4.1), для визначення величини власного капіталу необхідно виконати п'ять ітерацій (груп розрахунків).

На першому етапі визначають прибуток від реалізації продукції як різницю між виручкою від реалізації за діючими цінами (без ПДВ і акцизів) і витратами на виробництво і реалізацію продукції, віднесеними до собівартості. До собівартості при визначенні прибутку відносять: матеріальні витрати з урахуванням витрат на природну сировину; амортизаційні відрахування на повне відшкодування основних виробничих фондів; витрати на оплату праці із включенням премій робітникам, керівникам і спеціалістам; відрахування на державне соціальне страхування; платежі з обов'язкових страхувань майна, з кредитів банків і постачальників у межах встановлених ставок; витрати зі всіх видів ремонтів та інші витрати на виробництво та реалізацію продукції.

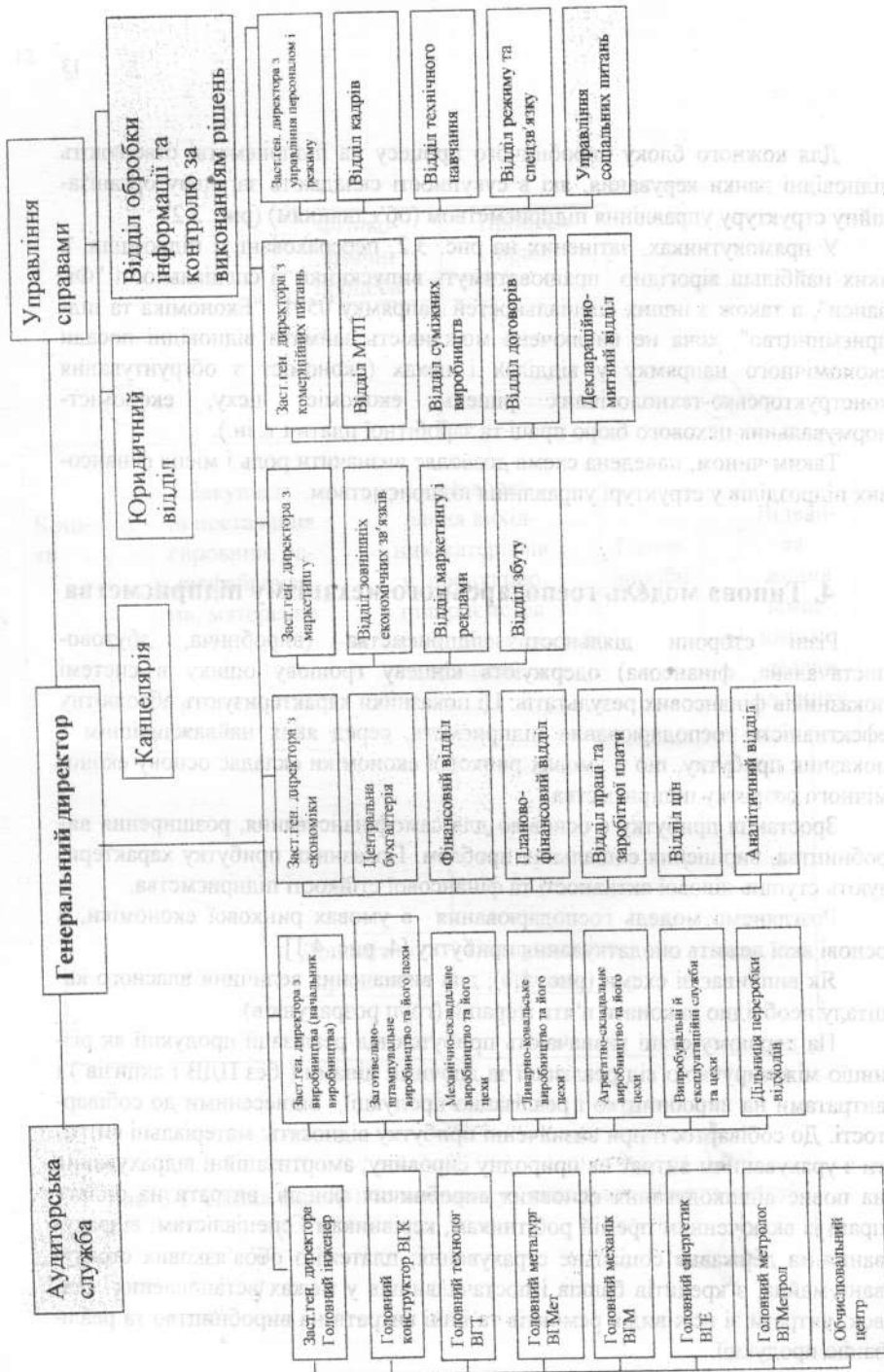

Рис. 3.2. Типова організаційна структура управління підприємством (об'єднанням)

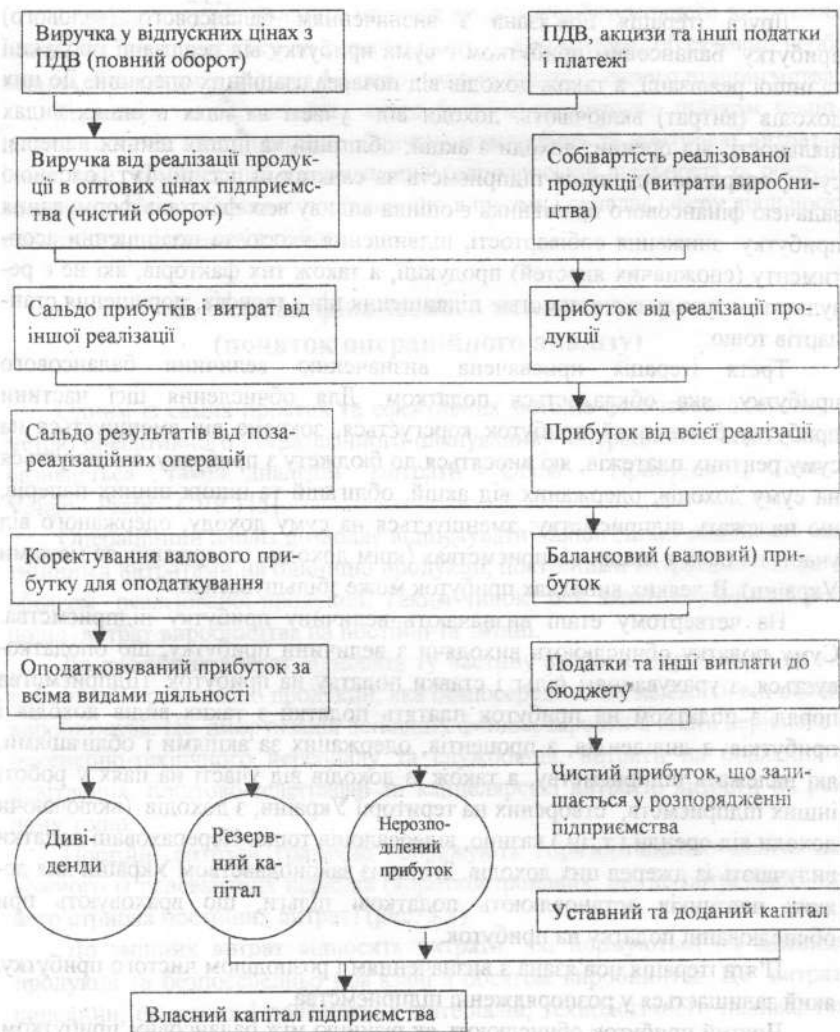

Рис. 4.1. Модель господарювання з оподаткуванням прибутку

Друга ітерація пов'язана з визначенням балансового (валового) прибутку. Балансовим прибутком є сума прибутку від реалізації продукції та іншої реалізації, а також доходів від позареалізаційних операцій. До цих доходів (витрат) включають: доходи від участі на паях в інших видах діяльності; від оренди; доходи з акцій, облігацій та інших цінних паперів; суми, одержані від інших підприємств за санкціями, і т. ін. Тут головною задачею фінансового працівника є оцінка впливу всіх факторів формування прибутку: зниження собівартості, підвищення якості та поліпшення асортименту (споживчих якостей) продукції, а також тих факторів, які не є результатом зусиль підприємства: підвищення цін, тарифів, порушення стандартів тощо.

Третя ітерація присвячена визначенню величини балансового прибутку, яка обкладається податком. Для обчислення цієї частини прибутку балансовий прибуток корегується, зокрема він зменшується на суму рентних платежів, які вносяться до бюджету з прибутку; зменшується на суму доходів, одержаних від акцій, облігацій та інших цінних паперів, що належать підприємству; зменшується на суму доходу, одержаного від участі на паях в інших підприємствах (крім доходів, одержаних за межами України). В деяких випадках прибуток може збільшуватися.

На четвертому етапі визначають величину прибутку підприємства. Суму податку обчислюють виходячи з величини прибутку, що оподатковується, з урахуванням пільг і ставки податку на прибуток. Підприємства поряд з податком на прибуток платять податки з таких видів доходів і прибутків: з дивідендів, з процентів, одержаних за акціями і облігаціями, які належать підприємству, а також із доходів від участі на паях у роботі інших підприємств, створених на території України; з доходів (включаючи доходи від оренди і т. ін.) казино, відеосалонів тощо. Перераховані податки вилучають із джерел цих доходів. Згідно із законодавством України для деяких платників встановлюють податкові пільги, що враховують при обчислюванні податку на прибуток.

П'ята ітерація пов'язана з визначенням і розподілом чистого прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства.

Чистий прибуток обчислюють як різницю між балансовим прибутком, що підлягає оподаткуванню, і величиною податку з урахуванням пільг. Напрямки використання чистого прибутку визначаються підприємством самостійно. Контроль і вплив держави на вибір варіантів використання чистого прибутку здійснюють через пільги, а також економічні санкції.

Розглянута вище модель фінансової діяльності підприємства відображає головні риси системи прийнятих нормативних розподільних відношень між інтересами держави й окремих підприємств (підприємців).

З точки зору підприємств податок як система безумовного вилучення певної частини прибутку до держбюджету, є неминучим, об'єктивно необхідним елементом у процесі функціонування капіталу даного підприємства.

Величина цього елемента може бути мінімізованою шляхом поліпшення системи внутрішньовиробничого планування та контролю витрат й інвестицій, комплексної раціоналізації господарської діяльності та обґрунтованого вибору облікової політики, що в цілому і складає сферу діяльності економіста з фінансової роботи.

5. Основи фінансового менеджменту (початок операційного аналізу)

Одним із самих простих та ефективних методів фінансового аналізу з метою оперативного і стратегічного планування є операційний аналіз, який називається також аналізом "Витрати - Обсяг - Прибуток" (Costs - Volum - Profit - CVP) [5].

Операційний аналіз дозволяє відшукувати найвигідніші комбінації між змінними витратами на одиницю продукції, постійними витратами, ціною й обсягом реалізованої продукції. Таким чином, цей аналіз передбачає розподіл витрат виробництва на постійні та змінні.

До постійних витрат відносять ту частину витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції, яка безпосередньо не залежить від обсягу виробництва. Це амортизація основних фондів, заробітна плата керівного й інженерно-технічного персоналу та службовців, витрати на опалення й освітлення, поштово-телеграфні та канцелярські витрати, витрати на рекламу тощо.

Постійні витрати графічно зображують горизонтальною лінією для кожного із релевантних періодів (короткострокових, що не потребують нового стрибка постійних витрат) (рис. 5.1).

До змінних витрат відносять витрати, які нормуються на одиницю продукції та безпосередньо пов'язані з обсягом виробництва. Це витрати сировини, основних і допоміжних матеріалів, технологічного палива, технологічної енергії, заробітної плати робітників і т. ін.

Змінні витрати змінюються в цілому прямо пропорційно обсягу виробництва товарів (робіт, послуг).

На рис 5.2 відображено два графіки поведінки сумарних змінних витрат у розрахунку на заданий обсяг виробництва (5,0 тис. одиниць).

Кожний із графіків має свій кут нахилу до горизонтальної осі, який залежить від величини змінних витрат на одиницю продукції. Чим менше кут нахилу графіка витрат (див. рис. 5.2, пряма 1), тим вигідніше бізнесу: невеликі змінні витрати на одиницю продукції пов'язують менше оборотного капіталу та обіцяють більш значний прибуток.

Крім зазначених вище витрат мають місце і змішані витрати, тобто такі, що включають елементи і постійних, і змінних витрат. Прикладом можуть бути витрати на електроенергію, яка використовується у технологічному процесі, а також йде на загальні потреби. При проведенні аналізу слід за даними бухгалтерського обліку і звітності поділяти змішані витрати на постійні та змінні.

Фінансовому менеджеру треба пам'ятати про характер руху витрат (сумарних і на одиницю продукції) у відповідь на зміну обсягу реалізації (табл. 5.1).

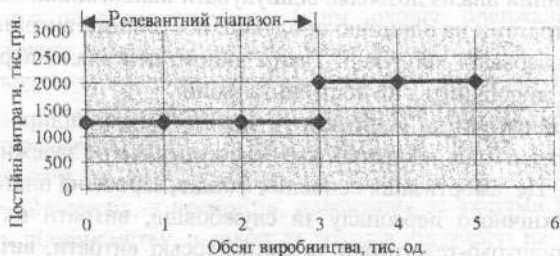

Рис. 5.1. Графік постійних витрат

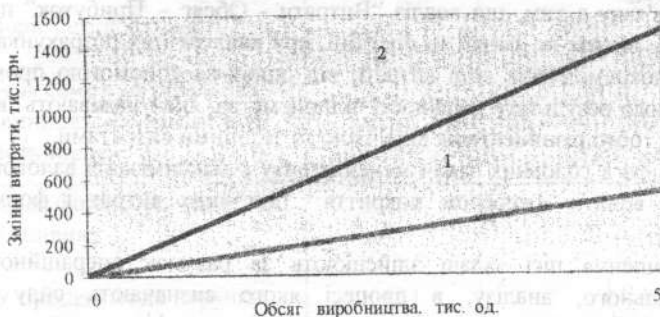

Рис. 5.2. Графік змінних витрат

Таблиця 5.1

Поведінка змінних і постійних витрат при зміні обсягу виробництва (збуту) у релевантному діапазоні

Обсяг виробництва (збуту)	Змінні витрати		Постійні витрати	
	Сумарні	На одиницю продукції	Сумарні	На одиницю продукції
Зростає	збільшуються	не змінюються	не змінюються	зменшуються
Падає	зменшуються	не змінюються	не змінюються	збільшуються

Розподіл на змінні та постійні витрати у малому бізнесі найпростіше визначають за умови, якщо систематично ведеться запис про доходи і витрати за певний період часу (метод максимальної та мінімальної точок). При цьому з таблиці доходів і витрат вибирають найбільші та найменші величини доходів і витрат, обчислюють різницю між ними для доходів і витрат окремо. Якщо поділити різницю витрат на різницю доходів, можна приблизно визначити частку змінних витрат у загальній сумі доходів. Відповідно, віднімаючи ці частки від одиниці, одержують частку постійних витрат у доходах. Визначення суми змінних і постійних витрат тепер обійдеться без труднощів.

Оскільки обчислення базується на минулих даних, при інфляції треба пам'ятати про умову зіставлення цих даних за різні місяці. Метод максимальної та мінімальної точок можна успішно використовувати і на великому підприємстві стосовно до періодів найбільшого та найменшого обсягів

виробництва. Крім зазначеного використовують ще два методи диференціації витрат - графічний (статистичний) та метод найменших квадратів, але вони детально розглядатимуться в курсі фінансового менеджменту.

У зв'язку з тим, що аналіз "Витрати - Обсяг - Прибуток" потребує розподілу витрат на змінні та постійні, при аналітичних розрахунках необхідно відокремлювати одні витрати від інших за допомогою проміжного фінансового результату діяльності підприємства, який називають валовою маржею, тобто різницею між виручкою та змінними витратами.

Однією з головних задач менеджменту є максимізація валової маржі, оскільки вона є джерелом покриття постійних витрат і формування прибутку.

Вирішення цієї задачі здійснюють за рахунок операційного, або маржинального, аналізу, в процесі якого визначають силу впливу операційного важеля, поріг рентабельності й запас фінансової міцності. У табл. 5.2 наведено методичку обчислення зазначених параметрів.

Таблиця 5.2

Розрахунок порога рентабельності, запасу фінансової міцності та сили впливу операційного важеля

№ п/п	Найменування параметрів	Умовне позначення	Розрахункова формула
1	Валова маржа	(B)	$(B) = (A) - (V)$, де (A) - виручка від реалізації; (V) - змінні витрати
2	Коефіцієнт валової маржі	(C)	$(C) = \frac{(B)}{(A)}$
	Процент валової маржі	(C)%	$(B) \cdot (C)\% = \frac{(B)}{(A)} \cdot 100$
3	Постійні витрати	(Д)	Сума постійних витрат

Закінчення табл. 5.2

№ п/п	Найменування параметрів	Умове позначення	Розрахункова формула
4	Поріг рентабельності, грн.	(E)	(D) (E) = — (C)
4.1	Те ж саме у натуральних одиницях - порогова кількість товару	(E')	(D) E (E') = — ; (E') = — (B) A _{шт.}
5	Запас фінансової міцності:		
5.1	У гривнях	(F)	(F) = (A) - (E)
5.2	У процентах до виручки	(G)	(F) (G) = — · 100 (A)
6	Прибуток	(H)	(H) = (F) · (C) (H) = (A) - - [(D) + (V)]
7	Сила дії операційного важеля	(I)	(B) (I) = — (H)

Розглянемо методику визначення основних показників операційного аналізу.

Поріг рентабельності - це обсяг реалізації (в грошовому або натуральному обчисленні), при якому підприємство ще не має прибутків, але й не несе збитків. Розглянемо приклад торговельної діяльності, коли товар придбають за закупівельною ціною, а реалізують за відпускнуою:

Нульовий прибуток = Виручка - Постійні витрати - Змінні витрати (5.1)
або

Виручка - Змінні витрати = Постійні витрати + Нульовий прибуток. (5.2)

З рівняння (5.2) випливає таке:

Відпускна ціна \times Порогова кількість товару — Закупівельна ціна \times Порогова кількість товару = Постійні витрати + 0,

звідки

$$\text{Поріг рентабельності} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\text{Відпускна ціна} - \text{Закупівельна ціна}} \quad (5.3)$$

Оскільки різниця між відпускною та закупівельною цінами є валовою маржею одиниці товару, то формула (5.3) буде тотожною до формули в п.4.1 у табл. 5.2.

Поріг рентабельності ще називають точкою беззбитковості, яку зручно визначити графічним методом (рис. 5.3, 5.4).

Графічний метод має два різновиди. У першому з них для визначення точки беззбитковості використовують залежність виручки від обсягу (див. рис. 5.3). При цьому використовують таку послідовність:

1. Задають довільно обсяг реалізації (К), наприклад 500 шт., обчислюють виручку (А), відповідну цьому обсягу реалізації, наприклад 3500 грн., і відмічають точку 1. Пряма, що проходить через початок координат і знайдену точку 1, буде графіком залежності виручки від реалізації.

2. На вертикальній осі відмічають точку 2, що відповідає сумі постійних витрат, наприклад 1500 грн., і проводять пряму 2-3, яка буде графіком постійних витрат у релевантному діапазоні.

3. Обчислюють змінні витрати для заданого обсягу реалізації (500 шт.), наприклад 1000 грн., і додають їх до постійних витрат. Для визначення сумарних витрат, наприклад у 2500 грн., знаходять точку 4. З'єднавши точки 2 і 4, одержують графік сумарних витрат.

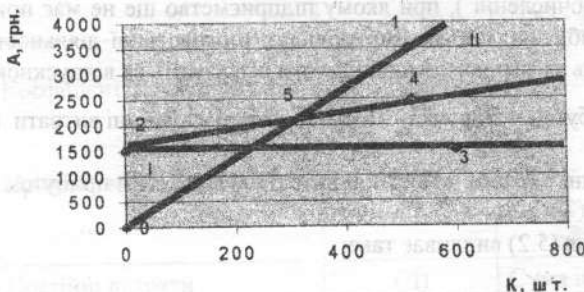

Рис. 5.3. Визначення точки беззбитковості графічним методом (через виручку)

4. Поріг рентабельності визначають за умови, якщо виручка від реалізації дорівнює сумарним витратам. Ця умова забезпечується у точці 5 перетину лінії виручки з графіком сумарних витрат, якій відповідає обсяг реалізації у 300 шт.

Область I, яка розташована ліворуч від точки перетину, буде зоною збитків, а область II, праворуч від точки 5, - зоною прибутків.

Другий різновид графічного методу зображено на рис. 5.4. В цьому разі горизонтальна вісь збігається з лінією беззбитковості. Точка беззбитковості 3 створюється при перетині лінії, що з'єднує точку запланованого прибутку для заданого фізичного обсягу продаж 2, наприклад 500 шт. (прибуток 3000 грн.), і точку постійних витрат 1, наприклад 2000 грн., з горизонтальною віссю (лінією беззбитковості).

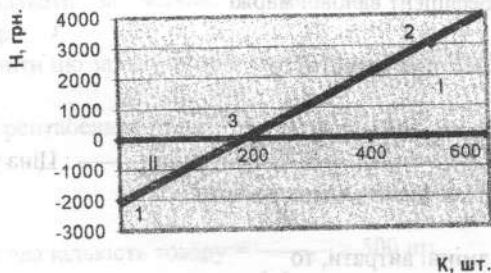

Рис 5.4. Визначення точки беззбитковості графічним методом (через прибуток)

Запас фінансової міцності показує, який можливий спад виручки може витримати бізнес, перш ніж почне нести збитки. Великий запас фінансової міцності є демпфером, а малий - застереженням. Процентне значення запасу фінансової міцності використовують у фінансовому менеджменті для оцінки ступеня ризику бізнес-плану. Чим нижче цей процент, тим вище ризик.

Таким чином, щоб з'ясувати, яким буде запас фінансової міцності, треба визначити перевищення фактичної виручки від реалізації над порогом рентабельності.

Сила дії операційного важеля показує, скільки процентів зміни прибутку дає кожний процент зміни виручки. Наприклад, якщо зі збільшенням обсягу продажу виручка підвищилася на 10%, а сила операційного важеля при цьому дорівнює двом (обчислюється за п.7 табл. 5.2), то прибуток повинен збільшитися на 20% ($2 \times 10\%$).

Нижче наведено формули, за якими обчислюють обсяг реалізації K_0 , який забезпечує постійний результат (незмінний прибуток) при зміні одного з елементів операційного аналізу (ціни реалізації, постійних і змінних витрат).

- Якщо змінюється ціна реалізації, то

$$K_0 = \frac{\text{Вихідна сума валової маржі}}{\text{Новий коефіцієнт валової маржі}} : \text{Нова ціна реалізації}$$

- Якщо змінюються постійні витрати, то

$$K_0 = \frac{\text{Нова сума валової маржі}}{\text{Вихідний коефіцієнт валової маржі}} : \text{Ціна реалізації}$$

- Якщо змінюються змінні витрати, то

$$K_0 = \frac{\text{Вихідна сума валової маржі}}{\text{Новий коефіцієнт валової маржі}} : \text{Ціна реалізації}$$

Приклад використання маржинального аналізу [4]

Вихідні умови. Бізнесмен продає книжки по 3,5 грн./шт., а придбає їх на оптовому ринку за 2,1 грн./шт. Оренда торговельної палатки і ринковий збір складають 700 грн. за місяць.

Знайти поріг рентабельності.

Рішення.

Згідно з даними табл. 5.2 обчислюємо:
Валова маржа (В) = (А) - (V) = 3,5 - 2,2 = 1,4 грн./шт.

Коефіцієнт валової маржи

$$(B) 1,4$$

$$(C) = \frac{700}{2,1} = 333,33$$

$$(A) 3,5$$

Поріг рентабельності

$$(D) 700$$

$$(E) = \frac{700}{0,4} = 1750 \text{ грн.}$$

$$(C) 0,4$$

Поріг рентабельності у натуральних одиницях

$$(D) 700$$

$$(E') = \frac{700}{1,4} = 500 \text{ шт.}$$

$$(B) 1,4$$

Все це означає, що для того, щоб зробити свій бізнес беззбитковим, треба продавати за місяць як мінімум 500 книжок і виручати за них 1750 грн.

Вирішити цю задачу можна і за допомогою рівняння (5.3):

$$\text{Поріг рентабельності} = \frac{700}{3,5 - 2,1} = 1750 \text{ грн.}$$

$$\text{Порогова кількість товару} = \frac{1750}{3,5} = 500 \text{ шт.}$$

6. Типові задачі з основ фінансового менеджменту [5, 9]

Задача № 1

Ви займаєтесь книжковим бізнесом: продаєте книжку за ціною 3,5 грн./шт., а придбаєте її на оптовому ринку за ціною 2,1 грн./шт. Оренда торговельного місця та інші разові витрати становлять 700 грн./міс.

Визначити поріг рентабельності в гривнях E та в натуральних одиницях E'.

Відповідь: E = 1750 грн.; E' = 500 шт.

Задача № 2

Для умов задачі № 1 орендна плата збільшилася на 50 %.

Знайти E і E' .

Відповідь: $E = 2625$ грн.; $E' = 750$ шт.

Задача № 3

Для умов задачі № 1 ціна продажу збільшилася на 10 %.

Знайти E і E' .

Відповідь: $E = 1540$ грн.; $E' = 400$ шт.

Задача № 4

Для умов задачі № 1 закупівельна ціна збільшилася на 13,33 %.

Знайти E і E' .

Відповідь: $E = 2187$ грн.; $E' = 625$ шт.

Задача № 5

Для умов задачі № 1 визначити, скільки треба продати книжок, щоб забезпечити прибуток у сумі 490 грн./міс.

Відповідь: $K = 850$ шт.

Задача № 6

Для умов задачі № 1 визначити, який запас фінансової міцності має бізнес при сумі прибутку у 490 грн./міс.

Відповідь: $F = 1225$ грн.; $G = 41$ %.

Задача № 7

Побудувати графік залежності виручки та сумарних витрат при різних обсягах продаж і знайти точку беззбитковості й поріг рентабельності для умов задачі № 1.

Задача № 8

Побудувати графік залежності прибутку від обсягу продаж і знайти точку беззбитковості й поріг рентабельності для умов задачі № 1.

Задача № 9

Необхідно збільшити виручку на 10 %. Знайти зміну прибутку. Вирішити двома методами (прямим і через силу впливу операційного важеля).

Вихідні дані: виручка $A = 40\ 000$ грн., змінні витрати $V = 31\ 000$ грн., постійні витрати $D = 3000$ грн.

Відповідь: прибуток збільшиться на 15 %.

Задача № 10

Для умов задачі № 9 заповнити таку таблицю:

№ п/п	Показник	Вихідний варіант	Новий варіант з 10 % - ним зростанням виручки
1	Виручка, грн.	40 000	
2	Змінні витрати, грн.	31 000	
3	Валова маржа, грн.		
4	Коефіцієнт валової маржі		
5	Постійні витрати, грн.	3000	
6	Поріг рентабельності, грн.		
7	Запас фінансової міцності		
8	Прибуток		
9	Сила впливу операційного важеля		

Задача № 11

Підприємство випускає авіаційні агрегати ціною 230 тис. грн./шт., питомі змінні витрати складають 180 тис. грн. Постійні витрати мають величину 550 000 тис. грн.

Знайти поріг рентабельності для заданих умов і після збільшення постійних витрат на 8 %.

Відповідь: 11000 шт.; 11880 шт.

Задача № 12

У першому кварталі питомі змінні витрати склали 95 тис. грн., ціна одиниці продукції – 125 тис. грн., загальні постійні витрати – 1000 тис. грн. У другому кварталі ціни на сировину зросли на 10 %.

Визначити, як зміна цін на сировину вплинула на поріг рентабельності.

Відповідь: поріг рентабельності збільшився на 15 виробів.

Задача № 13

Ціна виробу, яка складала 200 тис. грн., у другому кварталі збільшилася на 10 %. Постійні витрати складають 2000 тис. грн., а питомі змінні витрати – 60 тис. грн.

Як зміна ціни вплинула на поріг рентабельності?

Відповідь: поріг рентабельності зменшився на два вироби.

Задача № 14

У першому кварталі було виготовлено 10 000 виробів за ціною 70 тис. грн. за одиницю. Постійні витрати складають 160 000 тис. грн., а питомі змінні витрати – 50 тис. грн. У другому кварталі планується збільшити прибуток на 8%.

Скільки треба додатково виробити продукції, щоб збільшити прибуток на 8%?

Відповідь: 160 виробів.

Задача № 15

Вирішено продавати 400 книжок за ціною 3,5 грн./шт. (ціна придбання - 2,1 грн./шт.) і 500 книжок за ціною 6 грн./шт. (ціна придбання - 3,92 грн./шт.).

Знайти спільний поріг рентабельності та поріг рентабельності кожної книжки (через середній коефіцієнт валової маржі).

Відповідь: $E' = 394$ шт., $E'_1 = 175$ шт., $E'_2 = 219$ шт.

Задача № 16

Для умов задачі № 15 знайти спільний поріг рентабельності й поріг рентабельності кожної книжки (через частку постійних витрат у загальній виручці підприємства).

Відповідь: $E' = 1930$ шт., $E'_1 = 560$ шт., $E'_2 = 1370$ шт.

Задача № 17

Для умов задачі № 15 визначити, що вигідніше – торгувати однією чи двома книжками.

Відповідь: вигідніше торгувати двома книжками, оскільки запас фінансової міцності при цьому складає 56 %. При торгівлі першою книжкою будуть збитки, а при торгівлі тільки другою книжкою запас фінансової міцності складає лише 32,8 %.

Задача № 18

Визначити структуру витрат підприємства, якщо найбільші витрати припадали на січень і склали 18 млн. гривень, а найменші – на березень і склали 15 млн. гривень. Доходи відповідно склали 25 і 20 млн. гривень.

Відповідь: відношення змінних витрат до постійних складає 1,5.

Задача № 19

Підприємство випускає 100 тис. приладів за ціною реалізації 2570 грн./шт. Змінні витрати складають 1800 грн./шт., постійні витрати – 38,5 млн. грн.

Знайти обсяг випуску, який забезпечить незмінний прибуток при збільшенні ціни реалізації на 10 %.

Відповідь: 75 тис. шт.

Задача № 20

Для умов задачі № 19 оцінити вплив зниження змінних витрат на 10 %, тобто знайти обсяг реалізації, який забезпечить незмінний прибуток.

Відповідь: 81 тис. шт.

Задача № 21

Для умов задачі № 19 оцінити вплив зниження постійних витрат на 10 %, тобто знайти новий обсяг реалізації, який забезпечить незмінний прибуток.

Відповідь: 95 тис. шт.

Задача № 22

Для умов задачі № 19 знайти прибуток при збільшенні обсягу реалізації на 10 %, при цьому використати формулу ефекту дії операційного важеля.

Відповідь: 46,2 млн. грн.

Задача № 23

Для умов задачі № 19 знайти поріг рентабельності випуску приладів.

Відповідь: $E = 128,3$ млн. грн.; $E' = 50$ тис. шт.

Задача № 24

Для умов задачі № 19 знайти запас фінансової міцності підприємства.

Відповідь: $F = 128,7$ млн. грн.; $G = 50$ %.

Задача № 25

Навести доказ того, що валова маржа дорівнює сумі постійних витрат і прибутку.

7. Методика виконання контрольної роботи з дисципліни “Вступ до фаху”

Контрольна робота для студентів заочної форми навчання складається з двох частин: реферату й аналітичного розділу. Темі рефератів наведено в додатку А, а основну літературу до реферату подано під номерами 6,7,8 у списку використаних джерел.

Контрольна робота повинна мати таку структуру:

1. Вступ.
2. Основна частина - реферат.
3. Аналітична частина.
4. Висновок.
5. Список використаної літератури.
6. Зміст.

У вступі (1-1,5 стор.) висвітлюють актуальність теми реферату і основні його проблеми.

В основній частині (10-15 стор.) викладають головні проблеми заданої теми. Текст основної частини доцільно розподілити на три-чотири розділи, які мають самостійне значення, тобто висвітлюють те чи інше питання. Наприклад, для теми “Система оподаткування в Україні” можна рекомендувати такі розділи: сутність та основні функції податкової системи; структура податків; методика розрахунку податків; приклад обчислення двох-трьох видів податків для конкретних умов і т. ін.

Аналітична частина контрольної роботи стосується обґрунтування конкретної бізнес-ідеї, яка потребує первинних навичок з організації підприємницької діяльності. Для студентів заочного відділення її виконання повинно ґрунтуватися на матеріалах конкретного регіону, району, міста або підприємства.

У висновку (близько 1 стор.) підсумовують результати роботи над рефератом та аналітичною частиною і відмічають рівень висвітлення поставлених проблем.

Список використаної літератури розміщують після висновку з аналітичної частини. Він складається з назв літературних джерел, які подають у порядку їх використання в тексті. При цьому всі джерела нумерують арабськими цифрами, а в тексті реферату посилання на них дають у квадратних дужках. Наприклад, посилання на перше джерело у списку має вигляд: [1], на друге - [2] і т.д.

Зміст вміщує назву всіх розділів із номерами сторінок, починаючи зі вступу і закінчуючи списком використаної літератури.

Нижче наведено типову структуру аналітичної частини контрольної роботи.

1. Назва регіону (району, міста), де живе студент-заочник, і підприємства, на якому він працює.
2. Економіко-географічна характеристика району
 - 2.1. Площа.
 - 2.2. Чисельність населення.
 - 2.3. Перелік основних підприємств.
3. Техніко-економічна характеристика підприємства, на якому працює студент (або для якого можна зібрати відповідні дані).
 - 3.1. Особливості продукції, що випускається (призначення, технічні характеристики, ціна, конкурентоспроможність з аналогами).
 - 3.2. Чисельність персоналу підприємства (орієнтовно).
 - 3.3. Площа, яку займає підприємство (орієнтовно).
 - 3.4. Вартість підприємства (орієнтовно).
4. Основні економічні проблеми регіону (району, міста).
 - 4.1. Динаміка (зростання, спад) виробництва в регіоні за останні три-чотири роки (орієнтовно).
 - 4.2. Показники безробіття (динаміка за останні три-чотири роки).
5. Розвиток приватного бізнесу.
 - 5.1. Основні напрямки приватного та малого бізнесу в регіоні.
 - 5.2. Характеристика приватних підприємств.
6. Бізнес-ідея, запропонована Вами (новий товар, послуга або торговельна операція), її характеристика.
 - 6.1. Ідея товару (послуги).
 - 6.2. Що вироблятиметься?
 - 6.3. Як вироблятиметься?
 - 6.4. Хто купуватиме продукцію (послугу)?
 - 6.5. Дайте оцінку постійних витрат (орієнтовно).
 - 6.6. Дайте оцінку змінних витрат на одиницю продукції (орієнтовно).
 - 6.7. Знайдіть поріг рентабельності випуску запропонованого товару, послуги (орієнтовно).
7. Які аргументи Ви можете навести на користь вибору Вашої майбутньої спеціальності?

Текст аналітичної частини (обсягом до п'яти - восьми стор.) оформлюють в одній з рефератом пояснювальній записці. Пояснювальна записка має обкладинку, форму якої наведено в додатку Б.

В додатку В наведено понад 250 фінансово-економічних термінів, які запозичені зі “Словника термінів ринкової економіки” [10].

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Державна національна програма “Освіта”. Україна XXI століття. - К.: Райдуга, 1994.-61 с.
2. Освітньо-професійна програма вищої освіти за професійним спрямуванням бакалаврів з економіки і підприємництва / Колектив авторів під загальним керівництвом А.Ф. Павленко. - К.: Вид-во КНЕУ, 1997.-103 с.
3. Божко В.П. Вступ до фаху (початок фінансового менеджменту): Навч. посібник. - Харків: Держ. аерокосміч. ун-т “Харк. авіац. ін-т”, 1999. - 38 с.
4. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика фінансового аналізу. - М.: ИНФРА-М, 1996.-176 с.
5. Практикум по фінансовому менеджменту: учебно-деловые ситуации, задачи и решения / Под ред. Е.С.Стойановой. - М.: Перспектива, 1997.-140 с.
6. Финансы: Учеб. пособие / Под ред. А.М. Ковалевой. - М.: Финансы и статистика, 1997.-336 с.
7. Казаков А.П., Минаева Н.В. Экономика: Курс лекций. Упражнения. Тесты и тренинги. - М.: Изд-во ЦИПКК АП, 1996. - 392 с.
8. Боровкова Е.Г., Продиус И.П. Финансово-кредитная система государства: Учеб. пособие для студентов экономических специальностей. - К.: Сирин, 1997. - 224 с.
9. Швандар В.А., Прасолова В.П. Экономика предприятия. Тесты, задачи, ситуации: Учеб. пособие для вузов. 2-е изд. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. - 120 с.
10. Словник термінів ринкової економіки / Під загальн. редакцією В.І. Науменка. - К.: Глобус, 1996. - 288 с.

Теми рефератів і контрольних робіт з предмету “Вступ до фаху” для спеціальності “Фінанси”

1. Фінанси. Функції фінансів.
2. Формування фінансової системи.
3. Бюджет і бюджетна система в Україні.
4. Позабюджетні фонди.
5. Організація, функції та види страхування.
6. Фінансовий механізм управління підприємством.
7. Прибуток. Роль прибутку в умовах розвитку підприємства.
8. Фактори, що впливають на величину прибутку.
9. Визначення валового прибутку підприємства.
10. Система оподаткування в Україні.
11. Соціально-економічна суть податків.
12. Види податків і методика їхнього обчислення.
13. Податок на додану вартість (ПДВ).
14. Оборотні засоби підприємства та джерела їхнього формування.
15. Інвестиційна політика підприємства. Джерела та методика інвестування.
16. Бізнес-план та його роль при оцінці інвестиційних проектів.
17. Фінансові аспекти розробки бізнес-плану підприємства.
18. Фінансові причини виникнення неспроможності підприємства та її показники.
19. Методи фінансового оздоровлення підприємства.
20. Особливості фінансів акціонерних товариств.
21. Основні засоби створення та діяльності акціонерних товариств і роль фінансів.
22. Капітал, прибуток, цінні папери акціонерних товариств.
23. Фінансові питання реорганізації та ліквідації акціонерних товариств.
24. Суть фінансового аналізу на підприємстві. Фінансовий, кредитний та касовий плани.
25. Фінансова стратегія підприємства.
26. Розробка пропозицій щодо формування фінансової стратегії підприємства.
27. Ринкова система економіки.
28. Суб'єкти ринкової економіки та форми організації підприємства.
29. Попит і пропозиція. Рівноважна ринкова ціна.
30. Еластичність попиту і пропозицій. Практичне використання показників еластичності.
31. Попит і пропозиція граничної корисності.

32. Антимонопольна політика.
33. Економічні та бухгалтерські витрати виробництва. Закон спадної продуктивності.
34. Економічний і бухгалтерський прибуток. Умови максимізації прибутку і мінімізації збитку.
35. Рівноважна ціна й ефективність виробництва. Ціна та граничні витрати.
36. Аналітична база ціноутворення.
37. Фактори виробництва і супутній їм прибуток. Граничний продукт і теорія розподілу.
38. Заробітна плата і граничний продукт.
39. Дохід на капітал і чиста продуктивність капіталу. Вибір варіантів капіталовкладень. Процент на капітал і дисконтування.
40. Оптимальне співвідношення факторів виробництва. Прибуток та його стимулююча роль.
41. Розподіл доходів між групами населення. Індивідуальний і сімейний доходи.
42. Гроші та їх функції. Грошовий ринок. Процентна ставка.
43. Банківська система України. Функції центрального банку та комерційних банків.
44. Інструменти кредитно-грошової політики ЦБ. Політика дешевих і дорогих грошей.
45. Бюджетна система України.
46. Податки як основне джерело бюджету. Принципи оподаткування. Види податків.
47. Схема економічного циклу. Підйоми та спади.
48. Зайнятість і безробіття.
49. Інфляція та її види. Наслідки інфляції. Взаємозалежність інфляції та зайнятості.
50. Економічна політика в умовах безробіття й інфляції.
51. Сукупний попит і сукупна пропозиція. Рівновага сукупного попиту й сукупної пропозиції.
52. Регулювання сукупного попиту. Фіскальна політика.
53. Кейнсіанство і регулювання попиту.
54. Монетарна політика та регулювання сукупного попиту.
55. Індустріальна політика та планування економіки.
56. Роль держави в змішаній економіці. Наслідки економічної реформи в Україні.
57. Міжнародний розподіл праці. Торговельний і платіжний баланси в міжнародній торгівлі.
58. Ринок іноземних валют. Валютні курси. Економічні наслідки зміни валютних курсів.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського

“Харківський авіаційний інститут”

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра фінансів

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПІСКА

до контрольної роботи з дисципліни “Вступ до фаху”

ТЕМА: _____

Виконав: студент групи _____

Перевірив _____

Словник фінансово-економічних термінів

АВАЛЬ (франц.) – вексельне доручення. Особа, яка здійснила А. (аваліст), бере на себе відповідальність за виконання зобов'язань якою-небудь із зобов'язаних по векселю осіб: акцептантом, векселедавцем, індосантом (див. Вексель).

АВАЛЬНИЙ КРЕДИТ – застосовується комерційними банками як гарантійна послуга з метою покриття зобов'язання клієнта, якщо він не зможе виконати їх самостійно. Авальний кредит існує у вигляді різноманітних форм гарантій або доручень: доручення по кредиту, гарантія платежу, гарантія постачання, гарантія надання позики, податкові, митні, судові доручення. Банківські гарантії покликані компенсувати різні види ризику господарських партнерів клієнта.

АВІЗО (італ.) – у банківській, комерційній, бухгалтерській практиці – офіційне повідомлення, переважно про виконання розрахункової операції, яке надсилається одним контрагентом іншому.

АКТИВ (лат.) – частина бухгалтерського балансу підприємства (організації, установи), що відображає на певний час усі наявні матеріальні цінності й кошти, а також їхнє розміщення та використання.

АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ - операції, за допомогою яких банки розміщують власний і залучений капітали. До них відносяться кредитні операції та банківські інвестиції.

АКЦЕПТ (лат.) – 1. Згода вступити в договір відповідно до пропозиції (оферти) другої сторони. 2. Зобов'язання платника (трасата) оплатити переказний вексель (тратту) за настання вказаного в ньому строку. 3. Згода банку гарантувати сплату суми, вказаної в переказному векселі. 4. Одна з форм безготівкових розрахунків.

АКЦИЗ (франц.) – один із видів непрямих податків, здебільшого на товари та предмети широкого вжитку, що входить до ціни відповідного товару або плати за послуги.

АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА – організації, створені на основі добровільного погодження юридичних і фізичних осіб (у тому числі іноземних), що об'єднали свої кошти шляхом випуску акцій з метою здійснення

господарської діяльності й отримання прибутку. А. т. є юридичними особами, мають повну господарську самостійність у питаннях вибору форми управління, реалізації продукції, встановлення цін і оплати праці, використання чистого прибутку, несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями всіма активами. А. т. можуть бути відкритими або закритими. Акції відкритого товариства можуть переходити від однієї особи до іншої без згоди інших акціонерів. Акції закритого товариства можуть переходити від однієї особи до іншої за згодою більшості акціонерів.

АКЦІЯ (лат.) – цінний папір, що засвідчує внесення коштів до статутного фонду акціонерного товариства, підтверджує членство в цьому товаристві, дає право на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, участь в управлінні, а також у розподілі майна акціонерного товариства в разі його ліквідації.

АНУТЕГ – певна грошова сума, щороку виплачувана кредитору разом з процентами в рахунок погашення одержаної позики.

АРБИТРАЖ (франц.) – 1. Спосіб вирішення спірних питань, що виникають між юридичними особами в процесі їх господарської діяльності через арбітрів (третейських суддів). Останні вибираються самими юридичними особами або призначаються за законом. 2. Відомчий або судовий орган, який розглядає спірні питання між сторонами.

АУДИТОРИ (лат.) – особи, що перевіряють стан фінансово-господарської діяльності акціонерних компаній, комерційних банків та інших суб'єктів ринкової економіки. Як правило, перевірки здійснюються на основі угоди з керівництвом цих установ.

БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ – зазначена в бухгалтерському балансі оцінка основних фондів та оборотних засобів у грошовому виразі.

БАЛАНСОВИЙ ПРИБУТОК – відображена в бухгалтерському балансі загальна сума фактично одержаного прибутку від усіх видів виробничої та невиробничої діяльності підприємств.

БАНКИ (франц.) – установи, що акумулюють грошові кошти і нагромадження, надають кредити, здійснюють грошові розрахунки, облік векселів, емісію грошей та цінних паперів, операції із золотом, іноземною валютою та інші функції.

БАНКІВСЬКИЙ АКЦЕПТ – згода банку на оплату платіжних документів, форма гарантії їх оплати, оформляється у вигляді відповідного надпису банку-акцептанта.

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ – основна форма кредиту, за якої грошові кошти надаються банками у тимчасове користування. Б. к. полягає у наданні банками грошей (готівкою та безготівкою) в позичку юридичним і фізичним особам та державі.

БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ – вкладання банківських ресурсів, як правило, на тривалий строк. До Б. І. відносяться вкладення в акції, облігації та інші високоприбуткові папери. Б. І. являють собою непрямі вкладення банківських коштів в економіку і відображають рух фіктивного капіталу у формі інвестиційного портфеля банків.

БАНК-КОРЕСПОНДЕНТ – банк, що на підставі кореспондентського договору виконує доручення іншого банку за платежами та розрахунками.

БАНКОМАТ (англ.) – електронний термінальний пристрій, сполучений з банківським комп'ютером і призначений для одержання клієнтом готівки із свого рахунку, одержання довідок про нього. Доступ до користування банкоматом забезпечується виданою банком спеціальною кредитною картою.

БАНКРУТСТВО (нім.) – встановлювана судом неспроможність боржника (підприємство, фірма, банк, інша організація) платити за своїми борговими зобов'язаннями.

БАР-КОД (англ.) – стандартизована система 10-цифрових чисел, яку наносять у вигляді коду на упаковку товарів для їхньої ідентифікації оптичними скануючими апаратами в касах магазинів.

БІЗНЕС (англ.) – комерційна, біржова або підприємницька діяльність, яка дає прибуток. Бізнесмен – комерсант, ділова людина.

БІРЖА (нім.) – організаційно оформлений, постійно функціонуючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами і оптова торгівля товарами. Відповідно розрізняють фондову, товарну та валютну Б.

БРОКЕРИ (англ.) – посередники при укладанні угод між покупцями і продавцями цінних паперів, товарів, валют та інших цінностей. Діють на фондових і товарних біржах, валютних, страхових, фрахтових ринках за

дорученням клієнтів. За виконання посередницьких функцій Б. отримують певну плату.

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА – сукупність усіх бюджетів; формується відповідно до державного устрою і адміністративно-територіального поділу країни. Б. с., її структура, взаємозв'язок окремих бюджетів характеризують бюджетний устрій країни. Б. с. включає центральний бюджет і місцеві бюджети.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФЦИТ – перевищення видатків державного бюджету над доходами, показник кризового стану державних фінансів, один з факторів розвитку інфляції. Причини появи і зростання дефіциту бюджету – посилення економічної нестабільності, скорочення надходжень до бюджету у зв'язку із зниженням ефективності виробництва, безконтрольне зростання витрат із бюджету.

БЮДЖЕТНІ КРЕДИТИ – кошти, які видаються з бюджету на фінансування певних витрат і мають цільове призначення.

БЮДЖЕТНІ РЕСУРСИ – бюджетні кошти, що надходять до державного бюджету у вигляді його доходів, складаючи значну частину централізованих фінансових ресурсів країни.

ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ – узагальнений економічний показник, розраховуваний у системі національних рахунків (СНР), який оцінює остаточні результати поточного виробництва в країні за певний проміжок часу. Являє собою суму доданої вартості, створеної у виробничій і невиробничій сферах, і спожитого основного капіталу у вигляді амортизації.

ВАЛОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ – узагальнюючий економічний показник, який оцінює кінцеві результати поточної діяльності національної економіки за певний проміжок часу і складається з інституціональних одиниць, які входять до нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій, сектора державного управління, домашніх господарств, некомерційних організацій. В.н.п. відрізняється від валового внутрішнього продукту тим, що перший характеризує результати діяльності інституціональних одиниць країни, незалежно від їх територіального розміщення, а другий – тільки розміщених на території певної країни.

ВАЛЮТА (італ.) – грошова одиниця певної країни (долар, фунт стерлінгів, гривня тощо); тверда В. – валюта, стійка стосовно до власного номіналу, а також курсів інших валют, забезпечена золотом або іншими цінностями; знецінююча В. – валюта, яка знецінюється стосовно власного номіналу і стійких валют інших країн, конвертована (конвертабельна, оборотна) В. – валюта, яка без перешкод може бути обмінена на іншу.

ВАЛЮТНА ВИРУЧКА – іноземна валюта, одержана з експорту товарів чи послуг, виконання робіт в інших країнах, надання міжнародних кредитів, а також реалізації товарів, послуг і виконання робіт всередині країни за іноземну валюту.

ВАЛЮТНА ІНТЕРВЕНЦІЯ – втручання центрального банку в операції на валютному ринку для впливу на курс національної валюти. Здійснюється шляхом купівлі-продажу іноземної валюти: щоб підвищити курс національної валюти, центральний банк продає іноземну валюту, а щоб знизити його, – скуповує.

ВАРТІСТЬ – економічна категорія, що виражає втілену і уречевлену суспільно необхідну працю. Існує в умовах товарного виробництва. Формою грошового вираження В. є ціна.

ВВІЗНЕ МИТО – різновид непрямих податків, які стягуються митними органами з товарів іноземного походження, що ввозяться у країну.

ВКСЕЛЬ (нім.) – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити після настання строку визначену суму грошей власникові векселя. Розрізняють В. простий і переказний. Простий вексель містить просту і нічим не обумовлену обіцянку векселедавця сплатити власникові векселя після вказаного строку визначену суму. Переказний вексель (тратта) містить письмовий наказ векселетримувача (трасанта), адресований платнику (трасату), сплатити третій особі (ремітентові) певну суму грошей у певний строк.

ВЕНЧУРНІ ОПЕРАЦІЇ – операції інноваційних банків для кредитування та фінансування науково-технічних розробок і винаходів. Характеризуються підвищеним ступенем ризику.

ВИРУЧКА ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ – сума грошових коштів, що надходять від платника на рахунок підприємства, організації за поставлені товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги.

ВТОРИННИЙ РИНОК – обіг цінних паперів між особами, які не є первинними кредитором і позичальниками, вторинна торгівля підтримується банками та спеціалізованими фірмами.

ГЕРБОВИЙ ЗБІР – плата з організацій і фізичних осіб при оформленні цивільно-правових угод, видачі документів і т. ін., вид мита.

ГШЕРІНФЛЯЦІЯ – остання стадія розвитку інфляційного процесу, за якої темпи знецінення грошової одиниці перевищують 40 ... 45 % на рік.

ГРОШІ – економічна категорія, що означає специфічний товар, який виконує у суспільстві роль загального еквівалента. Обслуговують всі сфери економічних відносин і виконують при цьому п'ять функцій: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження вартості, світових грошей.

ГРОШОВИЙ ОБІГ – рух грошей у готівковій та безготівковій формі, за рахунок чого обслуговується кругообіг товарів і послуг у процесі розширеного відтворення. У сучасний період гроші надходять в обіг через механізм банківського кредитування економічних суб'єктів. Обслуговуючи різноманітні акти купівлі-продажу товарів та інші платежі, гроші постійно віддаляються від того місця, де вони вступили в сферу обігу, переходять від одного економічного суб'єкта до іншого. Вилучаються з обігу гроші при погашенні банківських позичок.

ГУДВІЛ – 1. Невідчутні активи фірми у вигляді невідчутного основного капіталу – різниці між балансовою ціною підприємства та його ринковою ціною. 2. Невідчутні активи фірми у вигляді ділового досвіду, сталої клієнтури і т. ін. 3. Передбачуване підвищення прибутковості фірми порівняно з аналогічними фірмами.

ДЕБЕТ (лат.) – ліва сторона рахунку бухгалтерського обліку, яку використовують для відображення господарських операцій. Запис кожної суми на Д. певного рахунку повторюють у кредиті інших рахунків, що зумовлено методом подвійного запису. Д. активних рахунків показує збільшення сум, які обліковують, а Д. пасивних рахунків – зменшення їх. В активно-пасивних рахунках Д. може вказувати як на збільшення, так і на зменшення коштів.

ДЕБІТОРИ (лат.) – особи, які мають грошову або майнову заборгованість підприємству, організації, установі. Д. можуть бути: юридичні особи, які не сплатили вартість товарів, матеріалів, робіт, послуг або по виданих авансах, отриманих векселях; фізичні особи – по отриманих позиках, авансах на відрядження та інші витрати, по недостачах, розтратах і розкраденнях.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ – сума боргів, не сплачених підприємству, організації, установі. Д. з. виникає в процесі господарської діяльності підприємств, організацій, установ, свідчить про вилучення коштів з їхнього обігу та використання дебіторами.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ (лат.) – знецінення національної грошової одиниці порівняно з іноземною валютою чи міжнародними валютними одиницями.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДОХОДИ – офіційний документ, що подається громадянами державній податковій інспекції про фактичні доходи від підприємницької діяльності, про одержані суми гонорару та інші доходи, які підлягають оподаткуванню.

ДЕМЕРЕДЖ (англ.) – сума, яка підлягає сплаті за затримку (судна, вагона) під час навантаження або розвантаження понад обумовлений договором час.

ДЕПОЗИТИ (лат.) – внески грошових коштів юридичних і фізичних осіб у банки.

ДЕПОЗИТНІ ОПЕРАЦІЇ – операції комерційних банків для залучення грошових коштів у внески та їх вкладання. Розрізняють пасивні й активні Д. о. Пасивні Д. о. – це залучення коштів підприємств, установ, банків і населення у строкові внески і до запитання. Пасивні Д. о. – це головне джерело банківських ресурсів. Активні Д. о. – це вкладання тимчасово вільних ресурсів одних банків в інших кредитних установах, у тому числі і в центральному банку. Внесення депозитів комерційними банками у центральний банк у межах обов'язкових резервів є одним із засобів регулювання сукупного грошового обігу країни.

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ – сума заборгованості держави по наданих їй кредитах. Розрізняють внутрішній і зовнішній Д. б., капітальний (по довгострокових позиках) і поточний (погашення кредиту в поточному або найближчому бюджетному році).

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ – сукупність кредитних відносин, в яких позичальником виступає держава, а кредиторами – юридичні або фізичні особи. У сфері міжнародного кредиту держава може бути як позичальником, так і кредитором. Призначенням Д. к. є мобілізація державою коштів для фінансування державних видатків, особливо коли державний бюджет є дефіцитним.

ДЕРЖАВНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – облігації; скарбницькі векселі та інші державні зобов'язання, що випускаються центральним урядом, місцевими органами влади або державними підприємствами з метою розміщення позик і мобілізації грошових ресурсів. Більша частина державного боргу припадає на ринкові Д. ц. п. (наприклад, скарбницькі векселі, бони, ноти). Їх вільно продають і купують на фондовій біржі.

ДЕФЛЯЦІЯ (лат.) – процес стримування зростання економіки, скорочення грошової емісії та грошової маси в обігу. За своїм змістом і наслідками це протилежність інфляції. Є складовою частиною антиінфляційних програм. Використовує фінансові та грошово-кредитні підйоми: підвищення податків, скорочення бюджетних витрат, заморожування заробітної плати, підвищення ставок дисконтного процента й норм обов'язкових резервів комерційних банків, посилення продажу цінних паперів тощо.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ (лат.) – 1. Інвестування коштів у різні види цінних паперів з метою мінімізації ризику. 2. Розширення номенклатури товарів і послуг, вироблюваних підприємством з метою зниження ризику можливих втрат капіталу та доходів від нього.

ДИВІДЕНД (лат.) – частка прибутку акціонерного товариства, який щорічно розподіляють серед акціонерів після сплати податків, відрахувань на розширення виробництва, поповнення резервів. Д. від звичайних акцій коливаються залежно від прибутку акціонерного товариства. Від привілейованих акцій його сплачує у розмірі, встановленому заздалегідь як твердий процент від їх номінальної вартості.

ДИСКОНТ (англ.) – знижка. 1. Різниця між ціною в даний момент і ціною на момент покриття або ціною номіналу цінного паперу; купівля фінансового інструменту до моменту його покриття за ціною, меншою за номінал. 2. Різниця між форвардним курсом і курсом при негайній поставці валюти. 3. Різниця між цінами на один і той самий товар з різними строками поставки. 4. Зниження ціни товару в разі невідповідності його якості, обумовленої контрактом. 5. Відхилення в бік зменшення від офіційного курсу валюти.

ДИСКОНТУВАННЯ – процедура, за допомогою якої обраховують сьогодишній аналог суми, оплачуваної через певний строк при діючій нормі процента, тобто це процес визначення сьогодишньої (поточної) вартості грошей, якщо відома їхня майбутня вартість. Дисконтування капіталу здійснюється за формулою

$$K = \frac{K_t}{(1+n)^t}, \text{ або } K=K_t \times a,$$

де K – поточна вартість капіталу, тобто з позицій вихідного періоду, коли було зроблено початковий внесок, грн.;

K_t – вартість капіталу на кінець t -го періоду часу, грн.;

n – коефіцієнт дисконтування (норма дохідності або процентна ставка), частки одиниць;

t – фактор часу (кількість років або кількість оборотів капіталу);

$a = \frac{1}{(1+n)^t}$ – дисконтуючий множник, який можна знайти у

попередньо обчислених таблицях.

ДИСТРИБ'ЮТОР (лат.) – 1. Розподільча організація. 2. Оптова фірма, оптовий торговець. 3. Брокер, який розміщує цінні папери серед клієнтури. У міжнародних економічних відносинах Д. здійснює в основному імпортні операції, виступаючи як продавець на основі договору про право на продаж. Д. купує та реалізовує товари від свого імені і за свій рахунок, знаходячись переважно у країні імпортера. Ексклюзивний Д. – Д., який одержує виключне право на операції з певними товарами чи цінними паперами на певному ринку.

ДИЛЕРИ (англ.) – члени фондової біржі (окремі особи та фірми) і банки, що займаються купівлею-продажем цінних паперів, валют, коштовних металів, що діють від свого імені та за власний рахунок. Д. можуть укладати угоди між собою, з брокерами, а також безпосередньо з клієнтами.

ДОМЩИЛЬОВАННИЙ ВЕКСЕЛЬ – вексель, який містить застереження про те, що він підлягає оплаті третьою особою (доміциліантом) у місці проживання платника або в іншому місці. Таке застереження робиться на векселі векселедавцем.

ДОРОЖНИЙ (ТУРИСТСЬКИЙ) ЧЕК – платіжний документ, що використовують головним чином як засіб міжнародних розрахунків неторгового характеру, однак у деяких країнах (США, Канада) застосовують і у

внутрішніх розрахунках для безготівкової оплати товарів і послуг. Д. ч. являє собою грошове зобов'язання (наказ) сплатити зазначену суму грошей власнику, чий зразок підпису пред'являється на Д. ч. у момент його продажу. Пред'являючи чек для оплати, його власник мусить повторно розписатись на ньому, що страхує власника на випадок втрати цього чека. Коли підписи ідентичні, провадиться оплата (купівля) Д. ч.

ДОХІД – кошти в грошовій чи натуральній формі, одержані в результаті підприємницької чи якоїсь іншої діяльності.

ДОХІД ЗА ВКЛАДАМИ – одержує власник грошових коштів, внесених ним на зберігання в банк або іншу кредитну установу. Д. за в. виплачується у вигляді процентів або вирашів і не підлягає оподаткуванню.

ЕКАУТАНТ (англ.) – фінансист-бухгалтер, який займається аналізом фінансово-господарської діяльності фірми, виконує також функції аудитор-контролера.

ЕКАУТИНГ – сфера бізнесу, яка пов'язана зі збиранням, обробкою, класифікацією, аналізом та оформлюванням різних видів фінансової інформації.

ЕКОНОМІКА (грец.) – 1. Сукупність суспільних відносин як у виробничій, так і невиробничій сферах, тобто економічний базис певного суспільного ладу. 2. Господарство певної країни або його галузь. 3. Терміном Е. позначають науки, які вивчають специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва (Е. транспорту, Е. праці і т. ін.).

“ЕКОНОМІКС” – сучасний напрямок економічної науки, згідно з яким економіка керується переважно ринком, законом попиту і пропозиції.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ – умовна назва грошових коштів, які використовуються їх власниками на основі електронної системи банківських послуг. По суті це кредитні гроші, які приводяться в рух не з допомогою паперових носіїв (банківських білетів, чеків, векселів), а завдяки впровадженню в сфері розрахунків комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Є найбільш прогресивним, економічним і зручним носієм грошових функцій.

ЕМІСІЯ (лат.) – випуск банкнот, паперових грошей та цінних паперів державними установами або акціонерними товариствами. Банкноти випускають під забезпечення золотом (сріблом) і товарними векселями або під забезпечення скарбницькими векселями і облігаціями державних позик, що перетворюють їх на різновид паперових грошей.

ЕМІТЕНТ (лат.) – фірма, акцизна компанія, банк, держава, які випускають (емітують) в обіг цінні папери або банкноти.

ЖИРО – 1. Вид безготівкових розрахунків шляхом перерахування грошових коштів по спеціальних рахунках у банках та ощадних касах на основі спеціальних доручень (жиронаказів) без застосування готівки. 2. Передавальний напис на векселі (індосамент).

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ТОВАРУ – певний період часу, протягом якого товар користується попитом і забезпечує досягнення цілей продавця. Розрізняють п'ять фаз: розробка, вихід на ринок, зростання, зрілість – насичення ринку і старіння. Кожна фаза вимагає свого підходу, тобто особливих способів рекламування та продажу, зміни ціни.

ЗАЛУЧЕНІ КОШТИ – оборотні кошти, одержані підприємствами і організаціями у тимчасове користування.

ЗАСОБИ ВИРОБНИЦТВА – сукупність засобів і предметів праці, що їх використовують у процесі виробництва матеріальних благ.

ЗАСТАВНІ ОПЕРАЦІЇ – операції банків по наданню позичок під заставу майна. З.о. виконують також ломбарди, які видають позички населенню.

ЗБИТКИ (господарські) – безповоротно втрачені підприємством кошти (З. від реалізації продукції через різке падіння цін, від стихійного лиха, від утримання законсервованих об'єктів і т.ін.).

ЗЕМЕЛЬНА РЕНТА – економічна категорія, що виражає виробничі відносини, пов'язані з формами власності на землю та її використанням.

ЗМІННІ ВИТРАТИ – витрати, які нормуються на одиницю продукції та безпосередньо пов'язані з обсягом виробництва (витрати сировини, основних і допоміжних матеріалів, технологічного палива, заробітної плати).

ЗОЛОТИЙ ЗАПАС – офіційний запас золота в злитках чи монетах, що зберігається у національному банку та фінансових органах держави, або у міжнародних валютно-фінансових установах. Його призначення – мобілізація при необхідності міжнародних платіжних засобів шляхом продажу на іноземну валюту й використання як застави для одержання іноземних кредитів. Разом із валютним запасом складає золото – валютний резерв країни.

ІМІДЖ (англ.) – формування і підтримка сталого позитивного враження про товар, послуги, підприємство, яке виготовляє або реалізовує товар. Створення сприятливого образу товару, послуги, підприємства – запорука надійного становища на ринку.

ІНВЕСТИЦІЇ (лат.) – сукупність витрат, що реалізують у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі економіки. Мета І. – одержання підприємницького доходу, прибутку, процента. Розрізняють фінансові та реальні інвестиції. Фінансові І. – вкладення в акції, облигації та інші цінні папери, що випускаються приватними компаніями або державою, а також об'єкти тезаврації, банківські депозити.

ІНВЕСТИЦІЙНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – це зобов'язання, які обертаються на ринку у вигляді векселів, облигацій і акцій. Цінні папери можуть бути об'єктом банківських інвестицій за двох умов: вони мають обертатися на ринку і служити борговими зобов'язаннями.

ІНДЕКСАЦІЯ (лат.) – спосіб збереження реальної величини грошових вимог і доходів в умовах інфляції. І. передбачає включення індексних застережень (обумовлень) до кредитних і платіжних угод, договорів про оплату праці, документів, які регулюють виплату дивідендів, процентів, пенсій, допомоги. І. дозволяє перераховувати розміри грошових виплат пропорційно до змін індексу (ціни за період з моменту підписання до виконання зобов'язань).

ІНДОСАМЕНТ (нім.) – передатний напис на цінних паперах, векселях, чеках, коносаментах, який підтверджує перехід права по вказаних документах до іншої особи. І. проставляється на зворотній стороні документа або на додатковому листі.

ІНКАСО (італ.) – одержання банком грошей за дорученням клієнта й зарахування цих грошей на його банківський рахунок на підставі розрахункових документів. Розрізняють чисте І. (І. переказних і простих векселів, чеків та інших платіжних документів) і документарне І. (комерційних документів-рахунків, різних сертифікатів тощо). За виконання І. банки стягують комісію.

ІНСАЙДЕР (англ.) – директори, старші чиновники корпорації та всі ті, хто має доступ до внутрішньофірмової, службової інформації, всі ті, хто володіє більше як 10 % акцій фірми.

ІНФЛЯЦІЯ (лат.) – підвищення загального рівня цін, знецінення грошей внаслідок переповнення каналів обігу грошовою масою. Виявляється у загальному, тривалому та нерівномірному зростанні цін. Веде до стійкого перерозподілу коштів між соціальними групами населення, падіння матеріальних стимулів до праці, зuboжіння населення, падіння виробництва.

ПОТЕКА (грец.) – різновид застави нерухомого майна (головним чином землі та будівель) з метою одержання позички. І. надає право банку пріоритетного задоволення його вимог до боржника в межах вартості зареєстрованої застави. У випадку неплатоспроможності боржника вимоги кредитора задовольняються з виручки від реалізованого майна.

ПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ – довгострокові позички, що надаються під заставу нерухомості – землі і будівель виробничого та житлового призначення. І. к. надається переважно спеціалізованими інститутами – іпотечними банками, а в ряді країн – комерційними сільськогосподарськими та іншими банками. Неповорнення заборгованості в строк призводить до втрати позичальником нерухомості й передачі її іншому власнику або банку.

КАДАСТР (франц.) – 1. Список осіб, що підлягали подушному оподаткуванню. 2. Систематизоване зведення відомостей про відповідний об'єкт, яке складають офіційні установи (водний К., земельний К. і т. ін.).

КАЗНА (СКАРБНИЦЯ) (тюрк.) – фінансові кошти держави, які формуються і використовуються через спеціальну державну структуру – скарбницю. З передачею касового обслуговування держави центральному банку вираз «скарбниця» в цьому розумінні вживається рідко. Вживається також у розумінні сховища грошей, дорогоцінностей тощо.

КАЗНАЧЕЙСТВО (ДЕРЖАВНА СКАРБНИЦЯ) – самостійний чи у складі міністерства фінансів спеціальний орган, який займається збором державних доходів та їхнім витрачанням відповідно до державного бюджету, а також управлінням державним боргом, емісією скарбницьких білетів і цінних паперів.

КАЛЬКУЛЯЦІЯ (лат.) – обчислення собівартості одиниці продукції або виконаних робіт за елементами витрат.

КАПІТАЛ (нім.) – це частина фінансових ресурсів, яку використовують на виробничо-торговельні цілі. Капітал – це гроші, які призначені для одержання прибутку. До структури капіталу відносять кошти, вкладені в основні фонди, нематеріальні активи, оборотні фонди та фонди обертання. Переносно: значна сума грошей; те, що становить велику цінність.

КАПІТАЛ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА – сукупність індивідуальних капіталів, об'єднаних через випуск і розміщення акцій та облигацій. Акціонерний капітал є власністю акціонерного товариства. З одного боку, він виступає як реальний виробничий капітал, з іншого – як акції й облигації, паперові представники дійсного капіталу, що утворюють фіктивний капітал. Кошти від випуску та розміщення акцій утворюють власний К.а.т., який в подальшому може збільшуватися за рахунок капіталізації частки прибутку та шляхом додаткової емісії акцій. Кошти, одержані від розміщення облигацій, складають позиковий К.а.т.; вони через певний час мають бути повернені власникам облигацій з процентними сумами.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ – 1. Перетворення доданої вартості на капітал, тобто використання її на розширення виробництва. 2. Процес утворення фіктивного капіталу у вигляді акцій, облигацій, заставних листів іпотечних банків. 3. Перетворення майна на грошовий капітал.

КАПІТАЛЬНІ ВКЛАДЕННЯ – сукупність витрат матеріальних, трудових і грошових ресурсів, що направляються на розширене відтворення основних фондів всіх галузей економіки та приватних осіб. До складу К. в. включають витрати на будівельно-монтажні роботи, придбання устаткування, інвентаря, інші капітальні роботи і витрати (проектно-дослідницькі, геологорозвідувальні та бурові роботи, витрати на відведення земельних ділянок і переселення у зв'язку з будівництвом, на підготовку експлуатаційних кадрів для нових підприємств і т. ін.).

КАРТ-БЛАНШ (франц.) – 1. Чистий бланк, підписаний особою, яка надає іншій особі право заповнити його. 2. Переносно – необмежені повноваження, повна свобода дій.

КАСА – 1. Готівка, що є у розпорядженні підприємства. 2. Структурний підрозділ підприємства, організації, установи, що виконує касові операції. 3. Рахунок у бухгалтерському обліку, в якому відбиваються рух, надходження та видачі готівки. 4. Приміщення, спеціально обладнане для приймання, зберігання, видачі грошей та інших цінностей.

КАСОВИЙ ПЛАН – плановий документ, в якому відображається рух готівки через каси банків та їхніх клієнтів за певний період – переважно за квартал із розподілом по місяцях. Складається з двох частин – надходжень і видач (витрат) готівки. В кожній частині виділяють статті відповідно до

каналів руху готівки. В процесі балансування касового плану визначають емісійне завдання для випуску готівки в обіг чи вилучення її з обігу.

КЛРИНГ (англ.) – система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери та надані послуги шляхом заліку взаємних вимог. Розрізняють внутрішній – міжбанківський К. і міжнародний – валютний К. Міжбанківський К. являє собою систематичні розрахунки між банками шляхом заліку взаємних грошових вимог юридичних осіб певної країни. Валютний К. – система розрахунків у зовнішній торгівлі та інших формах економічних відносин між двома або декількома країнами. Здійснюється він на основі міжнародних платіжних угод.

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО – вид господарського товариства, в якому поряд з одним чи кількома учасниками, що займаються від імені товариства підприємницькою діяльністю і відповідають за зобов'язаннями товариства, солідарно усім своїм майном, є один чи декілька учасників (командитистів, вкладників), які несуть збитки, пов'язані з діяльністю товариства, в межах сум внесених ними вкладів.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ – законодавче право юридичних або фізичних осіб, у тому числі банку, на збереження таємниці виробничих, торговельних і фінансових операцій, а також відповідної документації з кон'юнктурних і конкурентних міркувань.

КОМЕРЦІЙНИЙ КРЕДИТ – кредит, що надається у товарній формі продавцями покупцям у вигляді відстрочення платежу за продані товари. К. к. оформляється векселем. Призначення К. к. – прискорення реалізації товарів і одержання прибутку. Процент по К. к., що входить до складу ціни товару та суми векселя, звичайно нижчий, ніж по банківському кредиту. К. к. обмежений строками і сумами, його розміри залежать також від розміру резервних капіталів функціонуючих кредиторів. У міжнародних економічних відносинах різновидом К. к. є фірмовий кредит, який надається фірмою однієї країни у вигляді поставки товарів із відстроченням платежу. Оформляється звичайно переказним векселем (траттою) або відкритим рахунком.

КОМІСІЙНА ВИНАГОРОДА ЗА БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ – суми, стягувані установами банків за виконання ними комісійно-посередницьких і довірчих операцій із своїх клієнтів. К. в. за б. п. є одним із видів банківських доходів, який формує валовий прибуток комерційних банків. До К. в. за б. п. відносяться платежі за відкриття розрахункових рахунків, виконання розрахункових операцій, касове обслуговування клієнтів, видачу банківських гарантій та поручицтв, зберігання коштовностей і

цінних паперів та управління ними, надання консультацій тощо. Розмір К. в. за б. п. визначають у договорах, укладених між банками та їхніми клієнтами. Він залежить від виду операції, суми угоди, становища клієнта.

КОМІСІЙНІ (ПОСЕРЕДНИЦЬКІ) ОПЕРАЦІЇ – операції, виконувані банками за дорученнями клієнтів за певну плату – комісійну винагороду. До них відносяться: інкасові, акредитивні, переказні й торговельно-комісійні операції. Формально банк при виконанні К. о. є агентом клієнта і має у зв'язку з цим можливість глибше вивчати його з метою одержання цінної інформації, необхідної у своїй роботі. Конкуренція на ринку позикового капіталу змушує банки вводити все нові види послуг, іноді безплатних. Це дає можливість залучати до банку більше клієнтури.

КОМПАУНДІНГ (англ.) – процес переходу від сьогодишньої (поточної) вартості капіталу до його майбутньої вартості, яку обчислюють за формулою

$$K_t = K \times (1+n)^t,$$

де K_t – вартість капіталу на кінець t -го періоду часу з моменту початкового внеску капіталу, грн.;

K – сума початкового внеску капіталу, тобто його поточна вартість на момент вкладення капіталу, грн.;

n – коефіцієнт дисконтування (норма дохідності або процентна ставка), частки одиниці;

t – фактор часу (кількість років або кількість оборотів капіталу).

КОНВЕРТОВАНІСТЬ ВАЛЮТИ – здатність валюти певної країни вільно обмінюватися на валюти інших країн і міжнародні платіжні засоби за діючим курсом. Таку здатність мають не всі валюти, а тільки валюти країн із високорозвинутою ринковою економікою, сталим грошовим механізмом, широкими зв'язками й ідентичністю умов національного ринку із світовим ринком.

Розрізняють К. в. повну та часткову, внутрішню та зовнішню, при поточних операціях і при переміщенні капіталів і кредитів. Повна конвертованість означає вільний обмін на іноземну валюту для всіх категорій власників у будь-якій формі та при всіх операціях без обмежень суми. Часткова конвертованість означає, що обмін дозволяється тільки для певних власників або при певних видах операцій.

Конвертованість внутрішня – це вільний обмін національної валюти на іноземну для резидентів (юридичних і фізичних осіб певної країни) та вільні платежі їх за кордоном.

Конвертованість зовнішня – це вільне нагромадження певної валюти на рахунках нерезидента (юридичних і фізичних осіб інших країн), переказ її за кордон чи конверсії в іншу валюту. Кожен із видів є частковою конвертованістю валюти.

КОНСАЛТИНГ (англ.) – консультування продуцентів, продавців і покупців з широкого кола питань економічної діяльності підприємств, фірм, у тому числі у зовнішньоекономічній сфері.

КОНСИГНАНТ (лат.) – власник товару, який продас його через посередника (консигнатора).

КОНСИГНАЦІЯ (лат.) – вид договору комісійного продажу товарів, коли експортер (консигнант) надсилає товар іноземній фірмі (консигнатору) з дорученням реалізувати його на певних умовах.

КОНТОКОРЕНТНИЙ КРЕДИТ – вид банківського кредиту, надаваний клієнтам, що мають у банку поточний рахунок. Обсяг і строки позички визначаються господарськими потребами клієнта, але в межах встановленого в кредитному договорі ліміту. Ліміт встановлюють для кожного позичальника залежно від його фінансового стану та репутації.

Обороти на поточному рахунку (платежі, внески) сальдуються. При появі на цьому рахунку від'ємного (дебетового) сальдо, яке називається овердрафт, клієнту оформляють позичку. Кредит з поточного рахунку можна одержати готівкою, переказом на інші рахунки, оплатою векселів, купівлею цінних паперів і т. ін. Плату за цей кредит визначають відповідно до діючої процентної ставки, обсягу та строку кредиту, фактично використаного клієнтом.

КОНТРОЛЬНИЙ ПАКЕТ АКЦІЙ – частка акцій, зосереджена в руках одного власника, що дає можливість здійснювати фактичний контроль над акціонерним товариством. Теоретично К. п. а. повинен становити більше 50 % випущених акцій. На практиці він може бути меншим 50 %, оскільки частина акцій взагалі не має права голосу, а дрібні утримувачі акцій, як правило, не беруть участі в загальних зборах акціонерів. Володіння К. п. а. може досягатися шляхом системи участі в дочірніх товариствах.

КООПЕРАТИВНІ БАНКИ – спеціальні кредитно-фінансові інститути, що утворюються товаровиробниками, для задоволення взаємних потреб у кредитах та інших банківських послугах. К. б. – це фінансово-організаційні центри кооперативних кредитних установ, що об'єднуються, як правило, за галузевими або територіальними ознаками. За своїми функціями К. б. у розвинутих країнах наближаються до комерційних банків.

Загальні риси К. б.: приватна власність має колективний характер; контроль не може здійснюватись окремими особами, прибуток не ділиться між пайовиками або вкладниками, а йде на сплатення процентів за вкладками та на збільшення резервів.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК – рахунок для обліку розрахунків, що їх виконує одна кредитна установа за дорученням і на кошти іншої кредитної установи на підставі укладеного кореспондентського договору. У нашій країні існують кореспондентські розрахунки між комерційними банками. Деякі банки мають кореспондентські відносини з іноземними банками. К. р. по міжнародних розрахунках поділяють на два види: «Ностро» – для обліку доручень банку своїм закордонним кореспондентам та «Лоро» – рахунки, на яких обліковують доручення, одержувані від закордонного кореспондента. Рахунок «Ностро» в одному банку є рахунком «Лоро» в банку кореспондента. Операції К. р. виконують за рахунок коштів, що є на рахунку банку, а також за рахунок взаємних кредитів (овердрафти). Крім основних К. р. у банках можуть бути відкриті спеціальні К. р. для проведення операцій у національній та іноземній валюті.

КОРУПЦІЯ (лат.) – підкупність і продажність і інших видів отримання грошей і громадських діячів, а також урядовців і службовців державного апарату.

КОТИРУВАННЯ ОБЛІГАЦІЙ – встановлення курсової (ринкової) ціни облігацій, за якою їх продають і купують на фондовій біржі. На К. о. впливає економічне та політичне становище в країні, кон'юнктура ринку, вид облігацій і умови їх погашення, величина номінального процента, рівень позикового процента на ринку позикових капіталів, ступені терміновості розміщення позики. При К. о. курсова ціна їх може значно відхилитися від номінальної, що робить облігації державних позик об'єктом біржової спекуляції та джерелом додаткового прибутку для фінансового капіталу. К. о. на біржах регулюється діючими законодавчими нормами.

КОШТОРИС – основний плановий документ для фінансування бюджетних установ, витрат на виробництво продукції, робіт, послуг і т. ін.

К. бюджетної установи визначає обсяг, цільове спрямування та поквартальний розподіл бюджетних асигнувань на утримання цієї установи.

К. витрат на виробництво – загальна сума планових витрат на виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг непромислового характеру для своїх господарств і сторонніх організацій.

К. на проектні й дослідні роботи – документи, що визначають їх вартість – складаються проектними організаціями і використовуються для планування і обліку цих робіт, а також для розрахунків із замовником.

Кошторисна вартість будівництва – витрати на будівництво нових, розширення, реконструкцію й технічне переозброєння діючих виробничих і невиробничих основних фондів. Кошторисна вартість будівництва являє собою його ціну і служить основою для формування договірних цін на будівельну продукцію.

КРЕДИТ¹ (лат.) – права сторона бухгалтерського рахунку: на К. рахунків активу записують всі витрати за даними рахунком, пасиву – їхнє надходження.

КРЕДИТ² (лат.) – 1. Форма руху позикового капіталу. 2. Угода між економічними партнерами у формі позики, тобто надання майна чи грошей іншій особі (юридичній чи фізичній) у власність на умовах поворотності, платності і строковості. 3. Сума, включена до кошторису, в межах якої дозволяються витрати на певні потреби.

КРЕДИТНА КАРТКА – одна з форм споживацького кредитування. Вона являє собою платівку з ідентифікатором власника, виготовлену з матеріалу, важкодоступного для підробки. Картки випускаються банками і надаються клієнтам безкоштовно або за невелику щорічну плату. Умовою її одержання є платоспроможність клієнта. По кожній картці встановлюють ліміт кредитування. Власника кредитної картки обслуговують банк, який її видав, і торговельна організація. Від операцій з кредитними картками банк одержує дохід, який складається з таких компонентів:

- комісії, стягуваної з торговельних організацій при оплаті рахунків за відпущений власнику кредитної картки товар;
- щорічної плати клієнтів за кредитні картки (якщо вона стягується);
- процента за кредит, що надається власнику карток у межах ліміту кредитування.

КРЕДИТНА СИСТЕМА – сукупність кредитних відносин та інститутів, які організують ці відносини. Кредитними називаються ті відносини, які складаються у зв'язку з мобілізацією тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, бюджету й населення. Використання цих коштів відбувається за умови повернення для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства.

Основним провідником кредитних відносин у суспільстві є банки, які діють одночасно у ролі покупця та продавця існуючих у суспільстві тимчасово вільних грошових коштів. Купівля і залучення тимчасово вільних грошових коштів визначають пасивні операції банків, а продаж та інвестування – активні операції.

Активні та пасивні операції здійснюються банком відповідно до визначених принципів із застосуванням тих чи інших засобів, методів, форм та іншого інструментарію.

Головним видом активних операцій комерційних банків є кредитування. Воно здійснюється відповідно до таких принципів: строковість, цільовий характер, забезпеченість і платність кредиту.

Кредитні відносини між банками та клієнтами будуються на підставі кредитних договорів, у яких визначають взаємні зобов'язання і економічну відповідальність сторін. Надання банком своїм клієнтам позик обмежується розміром ресурсів, які він має.

Залежно від методів кредитування є різні форми позикових рахунків. На цих рахунках обраховують надання позик, їхнє повернення та залишок заборгованості. Їх відкривають в установах банку для кожного підприємства, яке користується кредитом, причому одне підприємство може мати декілька рахунків, якщо воно користується позиками на різні цілі. У практиці кредитування застосовують простий і спеціальний позиковий рахунки.

К. с. включає як банки, так і небанківські фінансово-кредитні інститути.

Сучасна банківська система нашої країни представлена двома рівнями банків. Як перший рівень виступає центральний банк (Національний банк України) з відповідною мережею своїх установ. Другий рівень – це комерційні банки.

До небанківських фінансово-кредитних інститутів належать лізингові, факторингові, інвестиційні, страхові фінансові компанії, пенсійні фонди, ломбарди, каси взаємної допомоги.

КРЕДИТНИЙ РИЗИК – ризик несплати позичальником основного боргу і процентів, що належать кредитору. К. р. існує у кредитних операціях всередині країни та за її межами. Захист від кредитного ризику здійснюється лімітуванням кредитів, диверсифікацією кредитних вкладень, одержанням достатнього забезпечення за виданими кредитами, вивченням платоспроможності позичальника, оперативністю при стягненні боргу. Великі кредитні установи старанно вивчають економічне та фінансове становище позичальників, їх кредитоспроможність, проводять операції страхування К. р. Помилки в оцінці К. р. призводять до великих втрат і банкрутства комерційних банків.

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ – кошти, що їх мають повернути підприємства, організації та громадяни іншим підприємствам, організаціям і громадянам.

КУШВЕЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ – 1. К. с. населення – наявна сума грошей, враховуючи заощадження, за які населення може придбати товари й одержати послуги. 2. К. с. грошей – обсяг матеріальних благ або послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю в різні періоди часу.

КУРС ОБЛІГАЦІЙ – ціна, за якою продають і купують облігації державних позик. При їх випуску встановлюється номінальна ціна облігацій. Вона підтверджує обсяг капіталу, яким тимчасово користується уряд. Державний борг складається з номінальної ціни облігацій. При погашенні облігацій їх власникам виплачується номінальна ціна. Емісійний курс облігацій – ціна, за якою держава продає їх банкам або об'єднанням. Емісійна ціна нижче, ніж номінальна. Ринковий К. о. – ціна, за якою продають і купують облігації на ринку позикових капіталів. Дані про ринковий К. о. публікують у біржових бюлетенях.

ЛИВЕРИДЖЛІЗ (англ.) – новий вид міжнародного лізингу, відповідно до умов якого орендар і лізингова фірма створюють довірчу компанію, яка купує обладнання у продуцента та надає його в довгострокову оренду споживачеві. Останній може скористатися податковими і амортизаційними пільгами для скорочення витрат оренди.

ЛІЗИНГ (англ.) – здавання в оренду на тривалий строк предметів тривалого користування. Як правило, протягом строку дії договору про Л. орендар сплачує орендодавцю повну вартість взятого в оренду майна. Отже, Л. можна розглядати як різновид довгострокового кредиту, який надається в натуральній формі і погашається клієнтом в розстрочку. Виник в 50-і р. XX ст. паралельно з розвитком системи прискорених амортизаційних списувань.

У міжнародній банківській практиці широкого розповсюдження набув Л. із залученням коштів (оренда інвестиційного типу). При здійсненні такої лізингової операції банк організовує отримання довгострокової позики у одного або у декількох кредиторів на суму до 80 % вартості зданих в оренду активів. За організацію позики він одержує від орендаря додаткову винагороду. Крім того, ця операція дає можливість банку скоротити базу оподаткування за рахунок віднесення процента за взятий кредит на витрати своєї діяльності.

ЛІКВІДНІСТЬ (лат.) – 1. Здатність підприємств виконувати свої платіжні зобов'язання перед кредиторами. 2. Можливість перетворення матеріальних цінностей і цінних паперів на готівку. 3. Оцінка стану та руху обігових засобів і правильності планового використання власних і позикових коштів.

ЛІМІТЕД, ЛТД (англ.) – строк, що означає обмежену відповідальність компанії, товариства, банку по зобов'язаннях (у межах акціонерного чи пайового капіталу). Знак ЛТД часто включається в назву компанії чи товариства. Згідно із Законом України «Про товариства» товариство з обмеженою відповідальністю відповідає за своїми зобов'язаннями тільки належним йому майном, на яке не може бути накладене стягнення, і не несе відповідальності по зобов'язаннях акціонерів, так само як і акціонери не несуть відповідальності по зобов'язаннях товариства. Протилежне Л. Unlimited (повне товариство) вказує, що члени акціонерного товариства відповідають по його зобов'язаннях всім своїм майном.

ЛІСТИНГ (англ.) – 1. Система допуску до біржових торгів тільки тих цінних паперів, які пройшли експертну перевірку на якість. 2. Занесення акцій компаній у список акцій, які котируються на цій біржі.

ЛІЦЕНЗІЯ (лат.) – 1. Дозвіл, що видається компетентними державними органами на здійснення деяких видів господарської діяльності (наприклад торгівлі чи промислів), у тому числі зовнішньоторговельних операцій (на ввезення, вивезення чи транзит, вільне ввезення товарів, вивезення чи транзит яких не допускається). 2. Надання на основі відповідної угоди однією особою (юридичною чи фізичною) – ліцензіаром дозволу іншій особі – ліцензіату за обумовлену винагороду користуватися в певних межах винаходом.

ЛОГІСТИКА – види діяльності, пов'язані з рухом товарів, послуг та інформації між економічними суб'єктами. До логістичних функцій входить вирішення проблем замовлень, складування продукції, комплектації, пакування, транспортування і т. ін.

ЛОМБАРДИ – кредитні установи, які позичають гроші під заставу майна. Л. дають населенню можливість збереження предметів особистого користування і домашнього вжитку, а також отримання позики під заставу цих предметів. Страхування прийнятого майна відбувається за рахунок заставодавця. Позики видаються на строк до трьох місяців у розмірі до 75 % суми оцінки закладених речей і до 90 % – виробів із коштовних металів. Оцінка предметів, що здаються на зберігання чи під заставу для отримання позики, встановлюється за домовленістю сторін (по виробках із коштовних металів – за державними розцінками). Л. мають право для розвитку своїх операцій користуватися кредитами банків.

ЛОМБАРДНИЙ КРЕДИТ – короткостроковий кредит під заставу рухомого швидко реалізованого майна. Позичальник зберігає право власності на майно, віддане під заставу кредитору. Вартість застави, як правило, перевищує суму кредиту. Якщо кредит не буде повернено в строк, право власності на заставне майно переходить до кредитора, який реалізовує його і відшкодовує з виручки суму боргу разом із нарахованим процентом.

ЛОРО-КОНТО (італ.) – рахунок, відкритий банком іноземному банкові-кореспондентові для внесення сум, що надходять на його користь, а також фіксації операцій, що їх виконують за його дорученням.

МАКРОЕКОНОМІКА (грец.) – галузь економічної науки, що вивчає такі крупномасштабні економічні явища, як економічний ріст, інфляція, безробіття, що дають можливість уявити загальну картину, основні тенденції, напрямки економічного розвитку країни.

МАРЖА (франц.) – термін, який використовується у банківській, біржовій, страховій, торговельній діяльності і означає різницю між процентними ставками, курсами цінних паперів, ставками страхових внесків і відшкодувань, цінами товарів. У банківській діяльності М. може означати різницю між ставками по залучених і виданих кредитах; ставками по кредитах різних категорій позикоодержувачів; сумою забезпечення, під яку надано кредит, і сумою виданого кредиту. В термінових фондових операціях М. називається різниця між курсом цінних паперів на день укладання і на день виконання угоди, а також між ціною покупця та ціною продавця. У страховій справі М. є різницею між страховими платежами та внесками страхувальників і страховими відшкодуваннями. У торговій діяльності М. – це різниця між купівельною та продажною ціною товару.

МАРКЕТИНГ (англ.) – підприємницька діяльність щодо вивчення ринків та активного впливу на споживчий попит для розширення збуту товарів. У загальному тлумаченні М. охоплює величезний спектр людської діяльності (від промисловості до політичної боротьби і від спорту до соціальних рухів).

МЕЖА БІДНОСТІ – визнаний державою граничний рівень особисто-го достатку, поза яким людина не може підтримувати фізичне існування.

МЕНЕДЖМЕНТ (англ.) – 1. Політика забезпечення прийняття рішень у галузі бізнесу, яка передбачає комплексний аналіз факторів, що впливають на його ефективність. 2. Організація керівником ефективної праці співробітників, цілеспрямований вплив менеджера на підпорядкованих йому працівників (персонал) в інтересах успішного вирішення

поставлених перед ними завдань і прибуткової роботи фірми. Розрізняють загальний (генеральний) М. і функціональний (фінансовий, інноваційний, виробничий, муніципальний і т. ін.).

МЕРДЖЕР – поглинання однією фірмою іншої, коли остання втрачає статус корпорації. Нової компанії при цьому не виникає. Здійснюється трьома формами: 1) компанія, яка здійснює М., купує основні фонди іншої компанії; 2) компанія, яка здійснює М., купує частину акціонерного капіталу іншої компанії і стає для неї холдинговою компанією; 3) акції компанії, яка здійснює М., випускаються замість акцій іншої компанії.

МИТО – 1. Податок, сплачуваний за перевезення товарів через державний кордон, а також за користування шляхами, мостами, портовими спорудами тощо. 2. Грошова плата, що стягується певними державними органами за надання послуг або вчинення відповідних дій.

МІКРОЕКОНОМІКА (грец.) – галузь економічної науки, що вивчає діяльність малих економічних одиниць, таких, як сімейні господарства, ділові фірми і урядові заклади, установи.

МОНЕТАРИЗМ (англ.) – сучасний напрямок економічної науки в країнах з ринковою економікою, головними положеннями якого є обмеження втручання держави у господарську систему, скорочення бюрократичних перешкод на шляху потоку капіталу, робочої сили і товарів, регулювання економічної кон'юнктури тільки фінансовими засобами через підтримання необхідної кількості грошової маси в обігу.

МОНІТОРИНГ (англ.) – систематичне відстеження динаміки економіки, соціально-економічних процесів і зіставлення їх з прогнозованими параметрами.

МОНОПОЛІЯ (грец.) – виключне право на володіння чимось або здійснення якихось заходів (валютна М.), панування у певній галузі народного господарства, науки, культури; зосередження будь-чого в розподіленні однієї установи, держави.

НЕГОЦІАНТ (лат.) – крупний покупець, що торгує оптом, переважно за межами своєї країни.

НЕДОЇМКА – частина податку або іншого обов'язкового платежу, яка не сплачена платником у встановлений строк і підлягає сплаті.

НЕТТО (італ.) – вага товару без упаковки (тари). Вживаються також вирази Н.-прибуток, Н.-бюджет – чистий прибуток або бюджет після врахування витрат.

НЕТТО-БАЛАНС – 1. У зовнішній торгівлі – рівність ввезення та вивезення. 2. У рахівництві – сальдовий баланс стосовно до балансу обігового.

НОМІНАЛ (лат.) – 1. Вартість, що її вказують на грошових знаках, акціях, облигаціях та інших цінних паперах; номінальна вартість. 2. Зазначена в преїскуранті або на самому товарі ціна товару (номінальна ціна).

НОРМИ АМОРТИЗАЦІЇ – річний розмір амортизаційних відрахувань, виражений у процентах до первісної вартості основних фондів.

НОСТРО-КОНТО (італ.) – рахунок, який має банк у свого кореспондента для зарахування сум, що надходять, із цього ж рахунку проводяться платежі за дорученням банку – власника рахунку.

“НОУ-ХАУ” (англ.) – сукупність науково-технічних знань виробничого, адміністративного і комерційного досвіду та навичок, які ще не стали спільним надбанням. “Н.-х.” є об’єктом комерційних угод. Купівля-продаж “Н.-х.” здійснюється на основі міжнародних ліцензійних угод, що передбачають не тільки передачу відповідної документації, але й участь спеціалістів у налагодженні виробництва, організацію навчання персоналу тощо.

ОБЛІГАЦІЯ (лат.) – цінний папір на пред’явника, боргове зобов’язання, за яким кредиторі отримують дохід, виплачуваний у формі вигравішів або шляхом оплати купонів. При випуску позики умовляють строк, на протязі якого О. підлягають погашенню або викупу.

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ – частина продуктивного капіталу, вартість якої входить у створювані товари і повністю повертається власнику у грошовій формі після їх реалізації. До складу О. к. входять вартість сировини, палива, допоміжних матеріалів, оскільки вони повністю споживаються у кожному виробничому циклі. Ця вартість повністю переноситься на товари.

ОБОРОТНІ ФОНДИ – частина виробничих фондів, яка повністю споживається в кожному виробничому циклі, цілком переносить свою вартість на створену продукцію і для продовження виробництва відтворюється як у натуральній, так і у вартісній формі після кожного виробничого циклу.

ОВЕРДРАФТ (англ.) – різновид короткострокового кредиту, який надається шляхом списання коштів за рахунком клієнта (понад залишок на рахунку), в результаті чого утворюється дебетове сальдо.

ОЛІГАРХІЯ (грец.) – 1. Одна з форм правління, за якої державна влада належить невеликій групі людей, як правило, економічно наймогутніших; сама правляча група. 2. О. фінансова – нечисленна верхівка найкрупніших банків, промислових, торгових і транспортних монополій, яка безпосередньо або через “систему участі” фактично підпорядковує весь апарат держави та визначає її внутрішню і зовнішню політику.

ОПТОВІ ЦІНИ – ціни, за якими промислові підприємства реалізують продукцію великими партіями іншим торговельним чи промисловим підприємствам для наступної переробки або реалізації її іншим торговельним організаціям.

ОПЦІОН (нім.) – 1. Право покупця закупити за тими ж умовами, що і за попереднім контрактом, додаткову кількість товару. 2. Застереження у договорі морського перевезення (чартері) щодо права заміни одного вантажу іншим або одного порту призначення іншим. 3. Умова, що включиться в біржові угоди на строк, за яким одній із сторін надається право вибору між альтернативними елементами угоди. 4. Право купівлі акцій за твердою (нижче ринкової) ціною, яке надається компанією своїм службовцям.

ОРЕНДА (лат.) – один із видів договору майнового найму, за яким одна сторона (власник майна, наймодавець) за плату передає певне майно в користування іншій стороні (наймачеві, орендареві); плата за користування таким майном.

ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ – частина продуктивного капіталу, яка, цілком і багаторазово беручи участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами протягом ряду періодів виробництва в міру зношування.

ОСНОВНІ ФОНДИ – засоби праці, які беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і поступово, в міру зношування, переносять свою вартість на вироблену продукцію.

ОФЕРТА (лат.) – письмова пропозиція однієї сторони іншій укласти угоду з докладним переліком усіх її умов.

ОФШОР (англ.) – центри спільного підприємництва, які надають пільговий режим фінансово-кредитних операцій в іноземній валюті для іноземних резидентів.

ПАСИВ (лат.) – 1. Одна з двох частин бухгалтерського балансу, в якій на певну дату в грошовому виразі відображено джерела утворення коштів підприємства. 2. Перевищення закордонних витрат країни (наприклад, внаслідок ввезення товарів) над її надходженнями з-за кордону. 3. Дефіцит платіжного балансу.

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ – операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій. У країнах з розвинутою ринковою економікою шляхом пасивних операцій формуються власні, залучені й емітовані кошти банків. П. о. б., пов'язані з розміщенням акцій, відрахуванням з поточного та нерозподіленого прибутку, утворюють власні кошти банку. Ресурси банку формуються шляхом залучення чужих коштів у формі внесків на строк і на поточні рахунки, емісії кредитних грошей, акцептно-авальних операцій, утворення уявних внесків. У пасивних операціях центральних банків переважає випуск банкнот, інвестиційних банків – випуск і розміщення цінних паперів.

ПАТЕНТ (лат.) – 1. Документ, що засвідчує авторство на винахід і виключне право на використання його протягом певного строку. 2. Свідчення на право займатися торгівлею чи промислом.

ПАУШАЛЬНИЙ (нім.) – взятий оптом, загалом. П. сума – загальна сума (без диференціювання на складові її частини) плати за партію товару; при торговельній угоді – загальна сума обчислених податків без поділу її на окремі види оподаткування. П. платіж – твердо зафіксована у ліцензійній угоді сума винагороди, яку встановлюють на основі оцінок можливого економічного ефекту і очікуваних прибутків покупця ліцензії на основі використання останньої.

ПЕНЯ (лат.) – встановлений законом або договором штраф за порушення строків виконання зобов'язань – сплати платежів і внесків; вид неустойки. Нараховують за кожний день прострочення платежу чи невиконання іншого зобов'язання.

ПІДПРИСМЕЦЬ – людина, яка бере на себе ризик організації нового підприємства або розробки нової ідеї, нової продукції чи нового виду послуг, пропонує їх суспільству. Термін введений французьким економістом Рішаром Кантілоном на початку XVIII ст.

ПІДПРИЄМСТВО – самостійний господарський суб'єкт, який на основі використання закріпленого за ним майна виробляє і реалізовує продукцію, виконує певну роботу чи надає послуги.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ – письмове розпорядження платника банкові, що його обслуговує, про списання з його рахунку зазначеної суми на рахунок одержувача коштів.

ПОДАТКИ – обов'язкові нормативні платежі в державний або місцевий бюджет, що їх вносять як окремі особи, так і підприємства різних форм власності.

ПОДАТКОВА ДЕКЛАРАЦІЯ – офіційна заява платника податку про отримані ним доходи за минулий період з урахуванням податкових пільг. На основі П. д. і діючих ставок оподаткування фінансові органи контролюють розмір податку, що підлягає стягненню. П. д. використовують при оподаткуванні: доходів підприємців, що займаються торговельно-виробничою діяльністю; доходів фізичних осіб, що отримують доходи з різних джерел; доходи осіб вільних професій.

ПОДАТКОВА СИСТЕМА – сукупність податків, стягуваних у державі, форм і методів їх побудови. Згідно із Законом України “Про систему оподаткування” передбачено введення таких податків, стягнень та обов'язкових платежів: податок на прибуток; податок на прибуток іноземних юридичних осіб від діяльності в Україні; акцизний збір; податок на додану вартість; податок на експорт й імпорт; податок на доходи; прибутковий податок з громадян; плата за природні ресурси, плата за землю, лісовий дохід; податок з власників транспортних засобів; мито тощо.

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ – непрямий податок на товари та послуги, який застосовують у розвинутих країнах. Вперше був застосований у Франції у 1954 р. Податкова база – вартість, додана на кожній стадії виробництва і реалізації товару. Додана вартість (приріст вартості) включає: заробітну плату з нарахуваннями, амортизаційні відрахування, проценти за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт. Сума податку на додану вартість, сплачена на всіх стадіях проходження товару до споживача, входить у ціну.

ПОДАТОК НА ЦІННІ ПАПЕРИ – застосовують: 1) як податок на емісію акцій, облігацій та інших цінних паперів, що стягується з акціонерних компаній. Ставки визначають, як правило, залежно від виду цінних паперів, а в деяких випадках – від номінальної ціни; 2) податок на біржові угоди – стягується при переході права власності на цінні папери.

Це може бути податок з обороту, стягуваний при придбанні цінних паперів за ставками, в процентах до ринкової ціни в день укладання угоди. Від податків звільняють облігації державних і місцевих позик.

ПОЛІС (італ.) – документ (як правило, іменний), що його видає страховач страхувальникові на підтвердження укладеного між ними договору страхування.

ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ – економічні категорії товарного виробництва, що відображають взаємозв'язок виробництва та зумовленого ним обміну та споживання. Попит – це представлена на ринку платоспроможна потреба на товари, форма прояву потреб суспільства в товарах. Пропозиція – загальна сума товарів, що є на ринку або можуть бути на нього доставлені.

ПОРТО (італ.) – поштово-телеграфні витрати, які кредитні, страхові, торговельні та інші організації, а також приватні особи відносять на рахунок своїх клієнтів.

ПОРТО-ФРАНКО (італ.) – певна територія (порт, місто або приморська область), у межах якої дозволяється ввезення та вивезення товарів без сплати мита.

ПОСЕСОР (лат.) – орендар земельної ділянки.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ – одне з важливих прав, яке визнається і охороняється державою. Згідно з цим правом власник володіє, користується та розпоряджається належним йому майном на свій розсуд. Але здійснення цього права не повинно порушувати права та інтереси інших громадян, завдавати шкоди навколишньому середовищу.

ПРЕФЕРЕНЦІЯ (лат.) – перевага, привілей, пільга, наприклад торговельні пільги, які надаються за міжнародними угодами з метою поживлення торгівлі.

ПРИБУТКОВИЙ ПОДАТОК – основний вид державних прямих податків, що їх стягують з доходів окремих громадян та юридичних осіб (заробітної плати, прибутку тощо).

ПРИБУТОК – важливий показник діяльності підприємств і банків, частина доходів, що залишаються після відшкодування поточних витрат і процентів за короткостроковими кредитами банків. Розрізняють балансовий, загальний і чистий прибуток.

ПРИБУТОК БАНКІВ – перевищення їх доходів над витратами. Формується в результаті здійснення кредитних, розрахункових, грошових операцій та інших видів діяльності. Доходи банків: проценти за надані кредити; плата за розрахункові і касове обслуговування клієнтів; доходи від операцій із цінними паперами; доходи з факторингових і лізингових операцій; доходи з іноземних операцій; інші доходи (проведення консультацій, розробка нормативних актів). Витрати банків: виплати процентів з пасивних операцій (за поточними та депозитними рахунками); плата за кредитні ресурси, отримані від інших банків; оплата послуг (обчислювальних центрів, поштових, телеграфних та інших); амортизаційні відрахування по основних фондах; платежі по страхуванню майна та діяльності банків; витрати на утримання апарату; інші витрати (збитки від списання безнадійної заборгованості клієнтів; дебіторської заборгованості, виплачені банками штрафи за порушення правил здійснення операцій). Балансовий прибуток банків також включає прибуток госпрозрахункових підприємств банків (розрахункові центри, друкарні, інші підприємства).

П. б. використовують на сплату податків з банків. Прибуток, що залишається після сплати податку (чистий прибуток), використовують на виплату дивідендів, формування резервного фонду, фонду розвитку виробництва, матеріальне стимулювання.

ПРИВАТИЗАЦІЯ – придбання громадянами та їхніми об'єднаннями у держави в приватну (колективно-пайову) власність підприємств, паїв у статутному капіталі акціонерних товариств, житла, землі та інших об'єктів державної й муніципальної власності; у контексті програми переходу до ринкової економіки. П. розглядають як головну форму демонтажу надцентралізованої, тотально здержавленої економіки.

ПРОФІТ (франц.) – прибуток, зиск, вигода.

ПРЯМІ ВИРОБНИЧІ ВИТРАТИ – витрати, що нормуються на одиницю продукції і можуть бути безпосередньо віднесені на окремі види (одиниці) виробів.

ПУЛ (англ.) – форма монополістичного об'єднання, що має звичайно тимчасовий характер. Характеризується тим, що прибуток усіх учасників надходить у загальний фонд, а потім розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів, кількості випущеної продукції тощо.

РАХУНОК (нім.) – у бухгалтерському обліку, зокрема в банках, – спосіб економічного групування об'єктів обліку, поточного відображення і оперативного контролю за рухом і станом коштів, джерел їхнього формування та господарських процесів. Кожен Р. має дві протилежні за своїм призначенням сторони – дебет і кредит. Підсумки записів по дебету і кредиту рахунків називаються оборотами, а різниця між ними (з урахуванням залишку на початок періоду, за який беруть обороти) називається сальдо.

У системі рахунків бухгалтерського обліку розрізняють синтетичні (головні) та аналітичні (допоміжні) рахунки, які ведуть як розвиток синтетичних рахунків.

РАХУНОК “ЛОРО” – 1) рахунки, які відкриваються банком своїм банкам-кореспондентам. На них заносять всі суми, що надходять чи видаються згідно з дорученням цього банку. Коли встановлюють кореспондентські відносини, передбачається, в якій валюті буде вестися Р. “Л.”, а також чи повинні платежі проводитись у межах наявних на ньому сум або чи можливий овердрафт (форма короткострокового кредиту, за якої дозволяється списувати з рахунку клієнта кошти понад залишок на ньому, тобто в кредит). За Р. “Л.”, як правило, нараховують проценти і комісійні винагороди за виконання доручень; 2) у переписці між банками термін “Лоро” вживають стосовно кореспондентського рахунку третього банку, відкритого в банку-кореспонденті певної кредитної установи, а рахунок банку-кореспондента в певній кредитній установі називається “Ностро”.

РАХУНОК “НОСТРО” – рахунок даної кредитної установи в банку-кореспонденті, на якому відображаються взаємні платежі. Умови ведення Р. “Н.” обумовлюються при встановленні між кредитними установами кореспондентських зв'язків. При цьому обумовлюють ті самі умови, що передбачають при відкритті рахунку “Лоро”.

РЕЗИДЕНТ (франц.) – 1. Фізичні особи – вітчизняні, іноземні та без громадянства, що мають постійне місце проживання в певній країні, зокрема й ті, що тимчасово перебувають за кордоном. 2. Юридичні особи, що знаходяться і зареєстровані в певній країні, зокрема і підприємства з участю іноземних інвесторів, дипломатичні, торгові та інші офіційні представництва за кордоном, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями, а також інші представництва підприємств та організацій певної країни за кордоном, що не здійснюють господарської чи іншої комерційної діяльності.

РЕЙТИНГ – 1. Відносна кредитоспроможність позичальника або якість і надійність цінних паперів, визначені спеціальним агентством. 2. Показник популярності особистості.

РЕКЕТ (англ.) – шантаж, здиство шляхом залякування чи грубого насильства й фізичної розправи.

РЕКЛАМА (франц.) – інформація про споживчі властивості товарів, різні види послуг з метою їх реалізації, створення попиту на них за допомогою преси, радіо, телебачення, плакатів, світлових стендів, оголошень тощо.

РЕМІСІЯ (лат.) – знижка, яку постачальник надає платникові для округлення суми платежу.

РЕМІТЕНТ – особа, на яку виписано переказний вексель (тратту) і якій має бути сплачено певну суму грошей за цим векселем.

РЕНОВАЦІЯ (лат.) – економічний процес оновлення елементів основних виробничих фондів, що вибувають внаслідок фізичного та морального зносу. Р. здійснюється шляхом заміни ліквідованих елементів основних фондів новими, технічно досконалішими. Витрати на Р. фінансуються за рахунок амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних фондів.

РЕНТА (лат.) – 1. Дохід з капіталу, землі або майна, що його власники регулярно одержують, не займаючись підприємницькою діяльністю. 2. Дохід у формі процента, одержуваного власниками грошового капіталу, утримувачами цінних паперів з твердим курсом або утримувачами облігацій державних рентних позик. 3. Прибуток внаслідок володіння унікальними природними ресурсами.

РЕНТАБЕЛЬНИЙ (нім.) – який дає прибуток, дохід; доцільний з господарської точки зору.

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ – один із показників ефективності виробництва, діяльності підприємств, організацій, галузей, народного господарства в цілому. Характеризує рівень віддачі витрат і використання коштів.

Залежно від поставленої мети можна використовувати різні вихідні дані й обчислювати відповідні показники Р. Прибуток можна приймати: балансовий, розрахунковий, від реалізації продукції, від випуску (реалізації) окремих виробів (послуг). Поточні витрати можуть бути такі: повна собівартість, виробнича собівартість, собівартість за мінусом матеріальних витрат.

РЕСТИТУЦІЯ (лат.) – відновлення у попередньому правовому становищі (наприклад, у разі визнання судом або арбітражем договору недійсним кожна із сторін повертає те, що вона вже одержала за цим договором).

РЕФІНАНСУВАННЯ – погашення старої заборгованості новою шляхом випуску нових позик, часто – заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими.

РИЗИК – ставлення інвестора до можливості заробити чи втратити гроші. Винагородою за Р. є прибуток від інвестицій. Але, приймаючи рішення в умовах невизначеності, інвестор може одержати і збитки, які можуть виникнути внаслідок зміни технології чи смаків покупців, що, врешті-решт, знижує надходження прибутків від інвестицій. Щоб зменшити можливі збитки, ризик страхують. Зменшується Р. і внаслідок встановлення Національним банком України ряду нормативів для комерційних банків.

РИЗИКИ БАНКІВСЬКІ – небезпека збитків, які випливають із специфіки банківських операцій, здійснюваних в умовах ринкових відносин. Розрізняють такі види Р. б.: кредитний, валютний, процентний, ризик банківських зловживань. Існують також ризик стихійного лиха та політичний ризик, які банки враховують у щоденній роботі. Р. б. обумовлені особливостями ринкових відносин, однак багато в чому залежать і від суб'єктивних факторів – кваліфікації керівництва, контролю і організації діяльності банку. Р. б. ведуть до втрат і банкрутства банків.

РИЗИКОВИЙ (ВЕНЧУРНИЙ) КАПІТАЛ – капітал, що вкладається у ризикові капіталовкладення, перш за все пов'язані з інноваційною діяльністю. Особливо важливого значення Р. к. набув у 70 – 80 рр. у зв'язку із структурною перебудовою економіки, викликаною необхідністю пристосування до швидкоплинних умов науково-технічної революції. Кошти для ризикового (венчурного) фінансування акумулюються спеціальними фінансовими та банківськими інститутами.

РИЗИК ПРОЦЕНТНИЙ – небезпека втрат банку внаслідок перевищення процентних ставок, що виплачуються за залученими коштами над ставками за наданими позиками. Р. п. виникає тоді, коли строки коштів, наданих з фіксованими ставками, не відповідають строкам коштів, залучених з фіксованими ставками для їх рефінансування, або коли процентні ставки за розміщеними та залученими коштами банку регулюються різними правилами. Вказані ситуації можуть свідомо створюватися банком з метою видобування прибутку внаслідок примусової зміни процентних ставок, що називається створенням арбіт-

ражної позиції процентних ставок. Так, коли ймовірність зниження процентних ставок велика, банки можуть розміщувати кошти на більш тривалі строки, залучаючи для рефінансування кошти на короткі строки. Вказані ситуації можуть також виникнути незалежно від намірів банку – під впливом зовнішніх факторів. Величина P , п. визначається тривалістю розриву між строками виходу залучених і розміщених коштів, амплітудою коливання процентних ставок, деякими іншими факторами. Методом обмеження P , п. є мінімізація факторів, що його визначають.

РИНКОВА ЕКОНОМІКА – економіка, яка розвивається за законами товарного господарства і ринку як саморегульована система. Такими є закони вартості, попиту і пропозиції. Вони регулюють ціни, що встановлюються вільно і збалансовують попит і пропозицію, відхиляючись, в свою чергу, в той чи інший бік під впливом змін їхніх співвідношень.

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ – частка ринку позикових капіталів, де здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів. Через Р.ц.п. (банки, спеціальні кредитні установи, фондову біржу) акумулюються грошові нагромадження підприємств, банків, держави і приватних осіб, які спрямовуються на виробниче та невиробниче вкладення капіталів. Розрізняють первинний Р.ц.п., де здійснюються емісія і первинне розміщення цінних паперів, та повторний, де здійснюється купівля-продаж (обіг) цінних паперів, випущених раніше.

РОЙЯЛТІ (франц.) – 1. Періодичні відрахування продавцю (ліцензіару) за право користування предметом ліцензійної угоди – винаходом, патентом, «ноу-хау», випуском книг, прокатом кінофільмів, постановкою п'єс, виконанням авторської музики тощо. Розмір плати залежить від співвідношення витрат і ціни, за якою реалізується предмет ліцензійної угоди. На практиці P встановлюють у вигляді фінансових ставок, вони виплачуються ліцензіатом через узгоджені проміжки часу на протязі дії ліцензійної угоди. Ставку P в ній встановлюють у процентах від вартості чистих продаж ліцензійної продукції, її собівартості, валового прибутку або визначається в розрахунку на одиницю продукції, що випускається. 2. Плата за право розробки природних ресурсів, яка виплачується промисловцем власнику землі або надр. Як правило, включається у ціну сировини. Величину P визначають у процентах від вартості добутих чи реалізованих корисних копалин або твердо встановленої суми з однієї свердловини. Ставка P диференціюється залежно від якості та поширеності корисних копалин (деколи вона прогресивно зростає залежно від збільшення видобутку чи реалізації).

САЛЬДО (італ.) – різниця між грошовими надходженнями й витратами за певний період часу; в бухгалтерії – різниця між підсумками за дебетом і кредитом рахунків, а також між підсумками активу та пасиву; у міжнародних торговельних і платіжних розрахунках – різниця між вартістю експорту й імпорту країни (С. торговельного балансу) або між її закордонними платежами та надходженнями (С. платіжного балансу).

САНАЦІЯ (лат.) – система заходів, що проводиться для відвернення банкрутств промислових, торгових, банківських монополій. Здійснюється шляхом: злиття підприємств, що знаходяться на грані банкрутства, з більш міцними; випуску нових акцій і облігацій для мобілізації капіталу; збільшення банківських кредитів і надання урядових субсидій; зменшення розміру процентів по облігаціях, які випущені підприємством, і відстрочення їхнього погашення; повної або часткової купівлі державою акцій підприємства, що знаходиться на грані банкрутства.

“СВОП” – так називається в практиці іноземних банків широке коло операцій, однією з умов яких є обмін чи поновлення вихідного положення через певний строк. Широко застосовується в операціях з валютою, золотом, процентами, борговими зобов'язаннями тощо. Операції “Своп” використовуються центральними та комерційними банками для диверсифікації своєї валюти з метою здійснення міжнародних розрахунків, задоволення потреб клієнтів у певній валюті, для тимчасового збільшення своїх валютних резервів тощо.

СЕКВЕСТР (лат.) – заборона чи обмеження права користування будь-яким майном за розпорядженням органів державної влади.

СКОНТО (італ.) – у міжнародній торгівлі – знижка з базисної ціни товару, що передбачається договором купівлі-продажу. Надається в основному при оплаті товару готівкою або його достроковою оплаті, якщо угода укладена на умові кредиту.

СПОНСОР – юридична або фізична особа, яка фінансує який-небудь захід. Якщо фінансується комерційний захід, то спонсор бере участь у розподілі одержаного прибутку. Спонсор некомерційних заходів у розвинених ринкових країнах стимулюється податковим законодавством.

СПОТ (англ.) – 1. Ціна, за якою продається валюта або товар на умовах негайної або дуже швидкої поставки (поставка валюти на другий робочий день). 2. Вид угоди на наявні товари, в тому числі при біржовій торгівлі, яка передбачає негайну оплату. 3. Судно, що має тоннаж, який приблизно відповідає вимогам фрахтувальника.

СПРЕД (англ.) – 1. Різниця між заявленими на біржі цінами купівлі – продажу. 2. В банківській практиці – різниця між ставками по залучуваних і надаваних кредитах; ставками по кредитах різних категоріям позичальників.

СТАГФЛЯЦІЯ – термін, що характеризує такий стан економіки, коли кризовий спад виробництва поєднується з інфляцією. В умовах вільного розвитку процесів суспільного відтворення економічний цикл реалізується так, що в фазі економічного спаду знижуються ціни, зростає вартість грошей. В умовах глибокого державно-монополістичного втручання економічний спад не супроводжується зниженням цін, а нерідко доповнюється посиленням інфляції.

СТАТУТНИЙ ФОНД – сукупність матеріальних і грошових коштів, які надаються засновником (державою, організацією, установою, трудовим колективом, фізичною особою) в постійне розпорядження підприємств. Первісний розмір С. ф. фіксується в статуті підприємства при його заснуванні і використовується як основне джерело власних коштів для формування основних та оборотних засобів виробництва. Сума С. ф. на початок і кінець звітного періоду відображається в пасиві бухгалтерського балансу та відповідає залишковій вартості основних фондів і мінімальній потребі підприємства в оборотних коштах.

“СТЕНД-БАЙ” – угода, за якою надається кредит країнам – членам Міжнародного валютного фонду для певної мети (узгодженої з МВФ) строком до 12 місяців, а в окремих випадках – до 3 років. За угодою “Стенд-бай” країна – член МВФ одержує право автоматично придбати у МВФ іноземну валюту в обмін на національну валюту в межах раніше обумовленої суми й протягом обумовленого строку.

СТОРНО (італ.) – спосіб виправлення помилок у бухгалтерському обліку, допущених при записі господарських операцій. Полягає в тому, що помилково внесену операцію записують повторно червоним чорнилом і виключають з підсумку рахунку.

СТРАХУВАННЯ – система економічних відносин, які включають утворення за рахунок товариств, об'єднань, підприємств і населення спеціального фонду коштів і використання його для відшкодування втрат майна від стихійних лих та інших несприятливих (випадкових) явищ, а також для надання громадянам (або їх сім'ям) допомоги при настанні різних подій в їх житті (наприклад, досягнення певного віку, втрата працездатності, смерть).

У. С. обов'язково беруть участь дві сторони: страхувач – спеціальна організація (державна, акціонерна, взаємна і т. ін.), що створює та використовує грошовий фонд; страхувальник – юридична чи фізична особа, яка вносить у названий фонд встановлені платежі. Страхувач відповідає за відшкодування збитків від загибелі (пошкодження) майна чи виплату грошової суми при певних подіях у житті людини.

СУБВЕНЦІЯ (лат.) – вид грошової допомоги місцевим органам влади з боку держави; на відміну від дотації, спрямовується на фінансування певного заходу і підлягає поверненню у випадку порушення її цільового використання.

ТЕЗАВРАЦІЯ – нагромадження золота приватними власниками у вигляді скарбу чи страхового фонду, а також нагромадження державою золотих запасів для міжнародних розрахунків, утворення стратегічних резервів тощо.

ТЕНДЕРИ (англ.) – міжнародні торги, що передбачають розміщення замовлення на закупівлю обладнання або залучення підрядників для спорудження комплексних об'єктів інших робіт на конкурсній основі.

ТОВАР ЕЛАСТИЧНОГО ПОПИТУ – товар, обсяг споживання якого суттєво залежить від рівня цін або доходу споживачів. Це в першу чергу всі предмети розкоші, товари не першої необхідності.

ТОВАР НЕЕЛАСТИЧНОГО ПОПИТУ – товар, обсяг споживання якого стабільний при зміні ціни. Це, як правило, товари першої необхідності для населення, що забезпечують прожитковий мінімум.

ТРАНСФЕРТ (франц.) – 1. Переказ іноземної валюти або передача золота з однієї країни в іншу. 2. Передавання права володіння іноземними цінними паперами (акціями) однією особою іншій. 3. Обмін населенням між державами на основі міжнародної угоди, автоматична зміна громадянства.

ТРАСТ-КОМПАНІЯ – компанія, фірма, яка спеціалізується на виконанні довірчих функцій для приватних та юридичних осіб.

ТРАТТА (італ.) – переказний вексель, в якому одна особа (векселедавець, трасант) наказує другій особі (боржниківі, трасатові) сплатити третій особі (ремітентові) певну суму грошей у певний строк.

ТРЕЙДЕР – представник брокера в торговельній зоні біржі; приймає замовлення від імені фірми на продаж і купівлю, викрикує різну інформацію (“Продаю”, “Купую” і т. ін.).

ТРЕНД (англ.) – тривала, довгочасна тенденція зміни економічних показників в економічному прогнозуванні.

ТРУДОМІСТКІСТЬ – кількість праці в нормо-годинах (людино-годинах), необхідна для виготовлення певного виробу, його складової частини або для виконання певного виду робіт.

ФАКТОРИНГ (англ.) – одна з нетрадиційних послуг, яка з'явилась у банківській практиці в 50-і роки. Він являє собою купівлю банком у клієнта права на вимогу боргу (без права зворотної вимоги до клієнта). Як правило, банк купує дебіторські рахунки, пов'язані з постачанням товарів або наданням послуг.

Факторингова послуга оформляється укладанням між банком і клієнтом спеціального договору. У зобов'язання банку включається, як правило, не тільки стягнення боргів, але і функції щодо обслуговування боргу: аналіз кредитної здатності боржників, інкасування, залікові операції, приймання на себе ризику несплати і т. ін.

ФІНАНСИ (франц.) – система грошових відносин, яка виникла разом з появою держави і нерозривно пов'язана з її існуванням і функціонуванням; сукупність усіх коштів, що є в розпорядженні держави, а також система їхнього формування, розподілу та використання.

ФОНДОВІДДАЧА – узагальнюючий показник використання усієї сукупності виробничих основних фондів. Виражає обсяг випущеної та реалізованої продукції, що припадає на одиницю основних виробничих фондів.

ФОНДОМІСТКІСТЬ – узагальнюючий показник використання всієї сукупності основних виробничих фондів, протилежна величина фондівіддачі. Показує кількість основних виробничих фондів (або їх активної частини), що припадають на одиницю річного обсягу виробленої продукції у грошовому (вартісному) або натуральному вираженні.

ФОРВАРД (англ.) – купівля готівкової валюти на певний час.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ – обставини непереборної сили, які виникли в результаті подій, настання яких передбачити неможливо (пожежі, повені, епідемії, землетруси і т. ін.). Ф.-М. О. можуть перешкодити виконанню контрактних зобов'язань, тому у випадку їх виникнення

відсуюються строки виконання взаємних зобов'язань або вони анулюються без відшкодування збитків.

ФОРФЕЙТИНГ (англ.) – форма кредитування зовнішньоекономічних операцій шляхом купівлі комерційним банком у експортера векселів, акцептованих імпортером, тобто експортер переуступає банку свої вимоги до покупця. Ф. передбачає перехід всіх ризиків до покупця векселя (банку), тому останній вимагає гарантій банку країни-імпортера. Переваги Ф.: тверда ставка кредитування та простота оформлення переуступки векселів.

ФРАНШИЗА (франц.) – 1. Право користуватися торговельною маркою відомої фірми. 2. Умова страхового договору, яка передбачає звільнення страхувача від відшкодування збитків, що не перебільшують певного розміру.

Ф'ЮЧЕРСНІ ОПЕРАЦІЇ (англ.) – строкові угоди на біржах, що являють собою купівлю-продаж сировинних товарів, золота, валюти, фінансових і кредитних інструментів по фіксованій в момент укладання угоди ціні, з виконанням операції через певний проміжок часу (до двох – трьох років). До завершення угоди як гарантії її виконання вноситься невелика сума.

ХЕДЖИНГ (англ.) – 1. Страхування від цінних ризиків. 2. Ф'ючерсний контракт, який служить для страхування від цінних ризиків.

ХЕДЖУВАННЯ – термін, що використовується у банківській, біржовій та комерційній практиці для позначення різних методів страхування валютного ризику. Чітко визначених меж вживання не має. Переважно застосовується у більш вузькому значенні слова: для позначення страхування валютного ризику шляхом створення зустрічних вимог і зобов'язань в іноземній валюті. Найпоширенішим видом Х. є укладання строкових валютних угод.

ХОЛДИНГ-КОМПАНІ (англ.) – компанія, що володіє контрольними пакетами акцій інших компаній з метою контролю і управління їхньою діяльністю.

ЦІНА – грошовий вираз вартості товарів чи послуг. Розрізняють: а) базисна Ц. – використовується для визначення сорту або якості товарів чи послуг, погоджується між продавцем і покупцем; б) контрактна Ц. – базисна Ц. з урахуванням знижок, надбавок; в) світова Ц. – визначається залежно від виду товару чи рівня Ц. країн-експортерів (імпортерів), чи рівня Ц. аукціонів, чи Ц. товарів провідних фірм або типом валюти і т. ін.;

г) монопольна Ц. – встановлюється монополіями на свої товари; д) номінальна Ц. – публікується у прейскурантах, довідниках і т. ін.; е) оптова Ц. – встановлюється для крупних партій товарів; ж) Ц. пропозиції зазначається в офіційній пропозиції продавця для знижок; з) Ц. виробництва дорівнює витраті виробництва плюс середній прибуток; і) роздрібна Ц. – встановлюється для окремих покупців малими партіями; к) ринкова Ц. – визначається з урахуванням реалій конкретного ринку; л) змінна Ц. – встановлюється договором залежно від ряду умов; м) довідкова Ц. – відображає рівень Ц. за минулий період і використовується для визначення базисної Ц.; н) специфічні Ц., до яких входять транспортні, страхові, митні та інші витрати продавця (СІФ, ФОБ, ФРАНКО, КАФ і т. ін.).

ЦІННІ ПАПЕРИ – грошові й товарні документи, володіння якими дає можливість здійснити виражені в них майнові права. Поділяються на іменні (акредитиви, чеки із зазначенням осіб, на ім'я яких їх видано, тощо), пред'явницькі (векселі, акції, облігації) та орендні, які особа, що зазначена в них, може передати будь-кому за допомогою коносаменту.

ЧЕК (англ.) – 1. Складений за встановленою формою документ, який містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) кредитній установі сплатити певну суму грошей чекоутримувачеві. 2. Талон з каси з позначенням суми, сплаченої за товар, а також квитанція в касу з позначенням суми, яка має бути сплачена.

ЧЕКОВИЙ КРЕДИТ – один із видів кредиту, що надається комерційними банками своїм клієнтам. В його основі лежить відкриття чекового рахунку. Існують два різновиди рахунків – овердрафтні (з від'ємним сальдо на поточному рахунку) та спеціальні чекові. При використанні першого виплати чеків здійснюються з рахунку клієнта. Спеціальні чекові рахунки використовуються деякими банками, які емітують (випускають) для своїх клієнтів спеціальні чеки певної вартості. Банк встановлює клієнту ліміт кредитування і на його величину видає чек.

ШАХОВИЙ БАЛАНС – один із засобів відображення оборотів на рахунках бухгалтерського обліку. Являє собою спеціальну аналітичну таблицю, що складається з горизонтальних рядків і вертикальних граф, де наведено показники, які характеризують взаємозв'язки різних процесів і зобов'язань, що мають зустрічний напрямок.

ШОВІНГ ПОВНИЙ (англ.) – повний показ у рекламі на транспорті – розміщення рекламного оголошення на всіх автобусах чи інших засобах транспорту, а також на зупинках.

ШТРАФ (нім.) – грошове стягнення, що його накладає суд або адміністративний орган у випадках і межах, встановлених законом або обумовлених контрактом (угодою).

ЮРИДИЧНА ОСОБА – суб'єкт цивільного права, який відповідає певним вимогам законодавства. Ознаки Ю. о.: 1. Незалежність існування від інших осіб, які входять до її складу і які можуть змінюватися. 2. Наявність свого майна, відокремленого від майна інших учасників. 3. Право придбання, користування та розпорядження власністю, а також здійснення від свого імені інших дозволених законом дій. 4. Право від свого імені бути позивачем і відповідачем у суді та арбітражі (третейському суді). 5. Самостійна майнова відповідальність. 6. Наявність розрахункового та інших рахунків у банках, самостійного балансу, печатки зі своєю назвою, товарного знака.

Зміст

1. Основні напрямки реформування освіти в Україні.....	3
2. Особливості освітньо-кваліфікаційних рівнів напрямку підготовки 0501 “Економіка і підприємництво”.....	4
3. Типова організаційна структура промислового підприємства.....	11
4. Типова модель господарського механізму підприємства.....	13
5. Основи фінансового менеджменту (початок операційного аналізу).....	17
6. Типові задачі з основ фінансового менеджменту.....	25
7. Методика виконання контрольної роботи з дисципліни “Вступ до фаху”.....	30
8. Список використаної та рекомендованої літератури.....	32
9. Додаток А. Теми рефератів і контрольних робіт з предмету “Вступ до фаху” для спеціальності “Фінанси”.....	33
10. Додаток Б. Зразок обкладинки пояснювальної записки.....	35
11. Додаток В. Словник фінансово-економічних термінів.....	36

Валерій Павлович Божко

ВСТУП ДО ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ "ФІНАНСИ"

Редактор Т.Г. Кардаш

Зв. план, 2001

Підписано до друку 01.02.2001.

Формат 60x84 1/16. Папір офс. №2. Офс. друк.

Умовн.-друк. арк. 4,3. Облік.-вид. арк. 4,87. Т. 500 прим.

Замовлення 88.

Ціна вільна

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17
Ротапринт друкарні "ХАІ"
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17